

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Öngyilkosok.

III.

Több mint 16 esztendővel ezelőtt, 1884. január 16-án Debreczenben járt nemzetünk korszorús írója, *Jókai Mór*, kit a főiskolai ifjúság, lakása előtt, a Csanak házban, fáklyás menettel tisztelt meg, s az ifjúság nevében, úgy gondolom, a főiskolai szénior üdvözölt. Az ifjúság szónokának beszédére válaszolván Jókai, reflektált arra a hallomására jutott tényre is, hogy az nap temettünk el egy főgymnasiumi kis tanulót, ki öngyilkos módon vetett véget életének. A nagy író, a nagy szellemű költő ezt a tárgyat érintvén, gondolatának a következő, előttem feledhetetlenül szép szavakban adott kifejezést: „*Hát megszűnt már a hit a lélek halhatatlanságában, s a lélek élnetlensége lesz ezután a vallás?*“

Ezek a fölségesen egyszerű, ezek a mélységesen magasröptű szavak voltak önkéntelenül is folyton eszemben, mikor az „Öngyilkosok“ című cikk hatása alatt ehhez a kérdéshez én is hozzá szólok, s immár harmadik cikkemet írom.

De a költő szavai mellett lássuk, hogy egy nagy és komoly tudós, a dorpáti hírneves morálstatistikus, v. *Oettingen Sándor*: „Die Moralstatistik in ihrer Bedeutung für eine Socialethik“ című munkájában hogyan és mit ír az öngyilkosság kérdéséről?

„Az öngyilkosságot — írja Oettingen — gyakran olyan tény gyanánt igyekeznek némelek felmagasztalni, mint a mely bizonyos értelemben az egyéni akaratszabadságnak volna leg-erősebb bizonyítéka, persze az elmeháborodás, vagy az igazi elmezavar következtében oly gyakran beálló öngyilkosságot senki sem tekintvén szabadakarati ténynek. Azt a lehetőséget azonban, hogy valaki, a buddhista vagy a stoikus fanatikusok módjára, életunalomból vagy „maga-

sabb indokokból“ kioltsa amaga életét, úgy tekintik némelyek, mint a bátorságnak erősen tragikus bizonyítékát, s mindenesetre mint a mellett való bizonytságot, hogy az ember „ura maga magának“.

Holott pedig az erkölcsi életnek talán egyetlen más területén sem lehet olyan határozottan bebizonyítani a bűnös ember föltételezettségét, sőt rabszolgai függő voltát, — eredjen ez akár a környező időviszonyokból, akár a saját szenvedély vagy kétségbeesés hatalma folytán, — mint az öngyilkosságnak, ezen rániává emelkedett féktelen akaraterővel szülöttjének területén. Valamint a durva bűntényekhez, úgy az öngyilkossághoz is mindenesetre csatlakozik bizonyos elhatározottság és keményszívűség, mely tisztán psychologicse sok esetben akaraterőre is mutat, de a szabadság erkölcsi bátorságát kétségbe kell vonni egy Catónál, egy Brutusnál, egy Lucretiánál, s a magokat oly igen gyakran gyilkoló brahmán, japán és chinai vallásos fanatikusoknál is. Az öngyilkos, ki életfejlődésének fonalát erőszakosan szétvágja, úgy tűnik föl inkább, mint annak a kétségbeesésnek az áldozata, mely a társadalmi nyomorúságból, a társas viszonyok ziláltságából, és a magára hagyott s Istenével szakított embernek nyomorú reménytelenségéből, benső következetességgel sarjadzik föl... Maga, az újabb időben tudvalevőleg *Schopenhauer* által védelmezett erkölcsi öngyilkossági elmélet is, vagyis a saját akaratmegsemmisítés és a rendszeres önkíéheztetés theoriája sem más, mint a kétségbeesésnek az egész korirányzatot jellemző elmélete. Ennek az antik mondásnak: „Voluntaria mors vitiorum asyllum“ ma is érvényes az igazsága“.

Legyen elég ennyit idéznem a morálstatistikustól. *Lord Bacon*, az újkor e nagy angol bölcselője pedig a szóban forgó kérdéstről így ír egyik művében: „Nincsen olyan szenvedély,

mely le ne tudná győzni a halálfélelmet. Mert a szenvedélyben nincsen gondolat; teljesen és tökéletesen valamely közvetlen bajjal levén elfoglalva, semmi más fájdalommal nem törődik az; elmerülve valamely pillanatnyi szomorúságba, semmi más szomorúságot nem vesz az tekintetbe. A lélek egyszerre csak egy szenvedélylyel foglalkozhatik, akár az öröm, akár a bánatterületén. De az emberek nincsenek mindig és általában a szenvedély befolyása alatt. A közönséges élet nyugodt, számító, megfontolt, melyre nézve rettentő a halál. De mégis nem a halál, hanem a halálnak gondolata a rettentő.

De nem idézek már többet, hiszen ezekből is bőven megláthatta már a „Budapesti Napló“ cikkírója, Feszli Géza úr, hogyan gondolkodik az öngyilkosság kérdése felől egy nagynevű költő, egy tudós tanár és egy államférfi szerepet is játszott bölcsész. A hitelenségnek tulajdonítják, vagy az akarat-, tehát a jellemerő hiányának, avagy a gondolkodni nem tudó szenvedély sugalmának tekintik, s e szerint, mint emberhez nem illő gyöngeséget bélyegezik meg e nagy gondolkozók az öngyilkosságot.

Ne mondja azt senki, hogy a vallásosság vezetné rá az embereket az öngyilkosságra. Második cikkemben eléggé behatólag foglalkoztam ezzel a tétellel, s a mit ott elmondtam, ahhoz még csak annyit tehetek itt, hogy talán senki sem fogja a vallásosság fogalmával összeza-

varni azt a badar, azt az örült fanatizmust, mely rajongva fut a halál karjaiba; s még legfontosabb azt mondhatom el, hogy épen a vallásosság tanít meg bennünket legjobban kötelességeink hű teljesítésére, s ha az öngyilkosságról beszélvén, eszembe jutnak itt *Newtonnak* következő szavai: „Egy kötelességtudó gyermek mindig vágyva tekint szünnapjai felé, mikor haza térhet az atyai házba, de nem gondol arra, hogy előbb is haza fusson az iskolából“, — mindenki fogja érteni ezeknek a szavaknak tárgyunkkal való összeköttetését.

Kik között találhatjuk hát föl az öngyilkosok folyton szaporodó szomorú tömegének legnagyobb kontingensét? Ez a probléma. Erre kell én nekem megállható feleletet találnom.

Azt hiszem, hogy jó úton járok, ha azt mondom, hogy az öngyilkosok legnagyobb része azok közül a gyöngye lelkek és gyöngye jellemek közül kerül ki, a melyek nem levén kellőleg fölvértve és megedzve az élet küzdelmeire és keserveire; a melyek nem levén megérve, erkölcsi elveik hiányában, arra, hogy fel tudják magokban dolgozni azt, a mi fáj, azt, a mi lefoglalja a szívet, az elmét, az egész gondolatvilágot: gyáván elfutnak a küzdelem teréről, s egy pillanatig tartó és soha többé vissza nem térő fájdalom árán veszik meg magoknak a még ki nem érdemelt nyugalmat.

Gyáva, Isten és erkölcsi elv nélkül való

TARCA.

Köznapestéli ének.*

Dallama: CXL-ik Zsoltáré.

Leborúlok szent színed előtt
Könyörögve az estelen.
Áldom a te nagy jószágodat
Gondviselő jó Istenem!

Te védted, óvtad e napon is
Én gyenge, gyarló életem,
Hogy munkámban előhaladva
Vidúljak szent kegyelmeden.

Leszállt e nap, s az éj fátyola
Nemsokára már leborúl:
Istenem! ki e napon védtél,
Ez éjen is légy gyámolúl!

Hadd pihenjek oltalmad alatt,
Hol nyugtot lel minden lélek.

* Ez egyszerű, de hangulatos énekszöveg közlésekor a most folyó énekeskönyvi revisionális munkának ama törekvésére hívjuk fel a szent poéták figyelmét, mely szerint a gyülekezet számára írott énekekben mindennemű egyesítést és egyéni vonatkozást kerülni kell. Szerk.

Szerettimet és jószágimat
Kerüljék el a veszélyek!

Tudom, hogy a te oltalmadnál
Békességben nyugodhatom.
S ha ismét jó a nap sugára,
Örömderűt lel arcomon.

Légy hát védőm, megoltalmazóm
Ez éjen is jó Istenem!
Te védj, te áldj és földi sorsom,
Mint akarod, csak úgy legyen!

Szini Péter.

Az emberről.

(Folytatás.)

III.

Az egyetemes bűnösség bekövetkezésének láttára Isten eleve elhatározta, hogy az elveszett és kárhózatba jutott embert újjá teremti s számára az eredeti ős állapotot visszaszerezi. Ez az idvezítési terv első mozzanatában két kiváló fontosságú intézkedést tüntet elibénk, a melyeknek révén egyfelől Isten örök szeretete, másfelől az emberi képesség elégtelen volta lett nyilvánvalóvá.

Elsőben is a *lelkiismeret* ítélkezése által adta tudtul Isten az embernek, hogy bűnös. A lelkiismeret pedig nem más, mint énünknek az a belső szerve,

életnézet az, mely könnyű szerrel eldobja magát az életet akkor, mikor tudja, hogy a küzdve való küzdésben magasztosul föl az emberi erő, hogy abban áll az élet tulajdonképeni célja.

Feleletet ígértem arra a kérdésre is, hogy miért a tanult, miért a művelt osztályból kerül ki az öngyilkosok nagyobb száma?

Tetszetősnek tűnnek föl bizonyára az a magyarázat, hogy a tanult, a művelt emberek idegrendszere izgatottabb, érzékeik finomabbak, kedélyvilágok tüze könnyebben fellángoló, mint a tanulatlan embereké, s ennél fogva könnyebben elhatározzák magokat a végletekre is, de én nem vagyok hajlandó ezt a tetszetős magyarázatot elfogadni, — és pedig nemcsak azért, mert a nők általában izgatottabbak, finomabbak, fellángolóbbak, mint mi férfiak vagyunk, és mégis sokkal ritkább közöttük az öngyilkosság, mint köztünk, férfiak között, — hanem inkább azért, mert szerintem a komoly tanultság és az igazi műveltség olyan akarat és jellemerőt kölcsönöz a maga birtokosának, a mely mellett ki van zárva az öngyilkosság lehetősége.

Kik közül kerülnek hát ki legnagyobb számmal az öngyilkosok? kérdezem ismét.

Bizony, nem a tanult, nem a művelt, hanem a félművelt emberek osztályából!

Tudom, jól tudom, hogy van ez alól az én tételem alól elég sok kivétel, de nézze csak át gondnal bárki is az öngyilkosok szomorú sta-

tisztikájának életrajzi adatait: igazat fog én nekem adni.

Beszéljen e tárgyban helyettem újra v. *Oettingen*.

„Az öngyilkosság nem a valóban műveltek között, hanem azokban az osztályokban fordul elő leggyakrabban, melyek a műveltség és a kényelem külső mázával érintkezésbe jönnek, a nélkül, hogy bensőleg emelkedni és önállóságra jutni tudnának. A félműveltség a ránk szakadó csapásokkal szemben határozottan csökkenti az ellenálló és kitartó képességet“.

Tehát talán — a hogy a cikkíró következteti, — az atheismus menti meg az emberiséget legbiztosabban az öngyilkosság ragályától? Talán az istentagadás szérumát volna legjobb ebbe a nagy beteg testbe belövelni?

Az istentagadót nem akarom félművelt embernek nevezni. Lehet ő egészen művelt, tanult, tudós ember; lehet ő egészen szellemes, kedves ember: csak morális felfogásában félember ő, kinél nincsen meg az a szigorú erkölcsi tartalék, a melyet az Istenben való, a reá néző élő hit kölcsönöz mindazoknak, a kik ebben az ő lelki birtokukban boldogok. Nem hiszem én azt, hogy „a vallástalanság lelkünknek minden izomszálát az élet fájához kötné“, — a hogy ezt a cikkíró úr mondja. Hát ugyan mi kötné a vallástalan embert olyan nagyon ehhez az élethez?! Hiszen ő nem hisz Istenben; ő nem fél Isten-

lényünknek az az elidegeníthetetlen ő tulajdona, a mely közvetlenebbül az értelem mérlegelési tevékenységét, a választási szabadságot és még inkább az erkölcsi tények végrehajtását, az akarat érvényesülését ellenőrzi s bírálja el. Ha ugyanis a testi vágyak, szenvedélyek által legyőzve inkább engedelmesszünk a bűn törvényének, mint Isten igaz, jó és szent akaratának, akkor a lelkiismeret, mint erkölcsi tudamunk visszhangja, a tett elkövetése után nyomban és elnémíthatatlanul hallatja kárhóztató ítéletét s mint lelkiismereti furdalás semmi külső gyógyír által nem orvosolható fájdalommal gyötör. Ezt látjuk legelőször Ádám bűnesete után. Ám erkölcsi lényünk e belső bíróját nem lehet könnyű szerrel és olcsó áron megvesztegetni. Olyan velünk született ő tulajdon ez, a mely rendes körülmények között minden ellentétek dacára is érvényesül. Ezért mondja Pál apostol a saját bűneiket tudatlansággal mentegető pogányokról, hogy menthetetlenül elvesztek, mert ha szinte nem ismerik is Istennek törvényét, de saját cselekedeteikkel bebizonyítják, hogy a törvény rendelése be van vésve szívök táblájára s erről tanúskodik a lelkiismeretök, mely nem tűri a gonosztságot (R. 2, 14, 15). Mindamellét a lelkiismeret, mint minden emberi képesség, nem feltétlen és változatlan erkölcsbíró, sőt ítéletmondásának ereje is különböző fokú lehet. Így nevezetesen a bűn miatt elhomályosulhat, megyöngülhet. tétovázóvá, sőt megbizhatatlanná válhatik, minthogy Isten tökéletes akaratának teljes megösmerésére elégséges képessége nincs.

Erre vall legalább úgy az egyesek, mint egész népek történelme. A bűnön kívül befolyásolja s irányítja a lelkiismeretet a nevelés, a szokás, a társadalom, a környezet, úgy hogy ha megfigyeljük a vallás-erkölcsi élet fejlődését, azt találjuk, miként az erkölcsi tudalom e tüköre az emberiség gyermekkorában viszonylagosan véve még a legtisztább volt. De különösen az mutatja a lelkiismeret hatályának elégtelenségét, hogy rendszerint a gonosz tett elkövetése után lép fel s csak nagy ritkán nyilvánítja előzetesen óvó intelmét. Csakis a Szentlélek segédleme és vezérlete mellett lehet a lelkiismeret valóságos és hű kalauzunk a szellem-erkölcsi élet mezején, a mire nézve az üdv-történelem számos vigasztaló és oktató példát tár fel előttünk.

Másodsorban és főleg a *törvény* által vezérel Isten a bűntudatra. A törvény Isten akaratának változatlan, kötelező és szabályozó zsinórmértéke, mely megösmereti velünk, milyeneknek kell lenni természetünkben, gondolkozásunkban, szavainkban, cselekedeteinkben, hogy Istennek tetsző és kedves módon élhessünk; ezért int, fedd, fegyelmez s azt is feltárja előttünk, hogy az ellenszegülés esetén ideig és örökké tartó büntetések várnak reánk. Ez áldásos isteni intézmény tekintélye mellett tanúskodik az a tömör, de tartalomdús felirat, melyben ki van fejezve, hogy a törvényadó nem más, mint a tökéletes hatalmú Örökkévaló, a szövetség Istene, a ki választott népét a szolgaság földből s az ez által jelképezett bűn uralma

től; ő nem vallja a lélek halhatatlanságát! Miért ne olvadna hát be könnyű szerrel az az illó pára, a melyet léleknek szoktak nevezni, miért ne olvadna be abba a teremtetlen semmisségbe, s az emberi test pora miért ne vegyülne minél előbb össze azzal az örökké meglevő anyaggal, a mely a maga végetlen erejét önmagától vette s önönmagában hordozza?! Tudtom szerint az anyag és erő philosophiájának atheistikus vagy pantheistikus hívei így gondolkoznak a lét és a nemlét nagy problémájáról, és ebben nem látom s nem is tudom fölfedezni a lélek minden izom-szálának az élet fájához való görcsös ragaszkodását.

Ha én valamely nagyobb városi gyülekezetnek volnék a lelkésze, egy prédikáció-sorozatot tartanék az élet és a halál nagy problémáiról, s ezekkel összeköttetésben beszelnék az öngyilkosság kérdéséről is, kifejtven külön-külön beszédekben, hogy az

1. gyáva,
2. istentelen,
3. minden tekintetben erkölcstelen, tehát hozzánk, mint emberekhez, mint a mennyei Atya gyermekeihez, mint Krisztus tanítványaihoz egyiránt méltatlan dolog.

De ha ez így van; ha egy ilyenforma prédikáció-sorozat a keresztyénség élőfájának ágai ról szakított gyümölcs: akkor nincsen igaza

Feszl úrnak abban, a mit az öngyilkosságot illetőleg a vallásról s épen a keresztyén vallásról mond.

Nekem lelkem szerint érezett kötelességem volt az elmondottakat, mint hitem és morálom apológiáját elmondani, mert végzetes dolognak tartanám, ha szó nélkül hagynók az olyan beszédet, a minő a Feszl úré volt egy végtelen fontosságú tárgyban, mely Isten, — világ — és életnézetünkkel a lehető legszorosabb összeköttetésben áll.

Csiky Lajos.

Zárszámadás.

Az 1900-ik év december 31-ik napjával lezárul a 19-ik század. Kénytelen vagyok én is ezt vallani mert én a százat és így a századot is, kilencvenkilencel nem, csak százzal tudom elképzelni. Azt hiszem: bárkinék jussa van a letűnt napok és azoknak eseményei felett szemlélődni, meg aztán szemlélődésének eredményeit nyilvánosságra hozni. Bizonyos határpontoknál szabad nekünk próbálnunk zárszámadást készíteni. Ugy a magunk, mint a külvilág élete, dolgai felett. A gondolatok, miket itt papírra vetek, számadás lesz odáig terjeszkednem, hazánk életéről, állapotáról a tűnő 19-ik századból; hiszem ugyan, hogy hézagos, mert széles a mező, melyről az adatokat összeszedetem, meg aztán alacsony a pont, melyről a széles mezőt áttekintem és bizony nincsenek sas-szemeim és szárnyaim Azt meg az idő és hely sem engedné, hogy

alól irgalmasan megmenti, a mely hü gondviseléséért a megszabadított nép engedelmisséggel és hálával tartozik Urá, Királya. Atyja iránt. Épen ezért a törvény mélyebb jelentőségű, állandóbb tiltakozás a bűn ellen, mint az ingatagságnak kitett lelkiismeret.

Ha már a Mózes által két táblán közvetített törvény tartalmát tekintjük, úgy találjuk, hogy az mind a vallás-erkölcsi, mind a szertartási és polgári rendelkezések összefoglalata s lényegében nem egyéb, mint az Ádámmal közölt első parancs. Mind a kettő azt célozza, hogy az ember összhangban, szentségben és igazságban éljen Urával, Teremtőjével. A törvény tartalmának rövid summája pedig ez: Az első parancs szerint az egy élő igaz Isten lelki üdvünk elvesztésének terhe alatt azt kívánja, hogy mellette és rajta kívül egyetlenegy teremtett lényt se tiszteljünk, se ne imádjunk, de Őt valóban megismerve és benne bizva teljes szívből szeressük, féljük és egyedül neki szolgáljunk. A második parancsban arra int, miszerint Őt semmi más módon ne imádjuk, mint a hogy igéjében kijelentette. A harmadikban szent nevének szükségtelen emlegetését, az azzal való visszaélést, a hazudozást, átkozódást, káromkodást halál büntetés súlya alatt kárhoztatja. A negyedikben a hét 7 napjának testi-lelki nyugalomra való fordítását s e nap áldásának még az idegenek és szolgák, sőt az okatlan állatokra való kiterjesztését is parancsolja. Az ötödik vonatkozik a családi életre s tágabb értelemben a társadalmi és állami rendre. A hatodik parancsolat felebarátaink életének védelmét, a hetedik a házasság szeplőtelen

tisztaságát, a nyolcadik embertársaink tulajdonának becsülését köti szívére, míg a kilencedik a hamis tanúbizonyosságot és a tizedik felebarátaink bárminemű javainak még a kívánását is kárhoztatja.

A görög egyházi atyák által „Dekalogos“ (scil. biblos)-nak nevezett eme fénylő tüzes törvény (Deut. 33, 2.) egészen természetszerűleg két főrésze osztható, a mint maga Mózes kifejezte Deut. 6, 5: „Szeressed a te Uradat Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből“ s Lev. 19, 18: „Szeressed felebarátodat mint tenmagadat.“ Épen így az Ur is e két főparancsolatban foglalta össze az egész törvény és a próféták írásai tartalmát (Mt. 22: 37—40.).

Hogy pedig a tízparancsolatnak egymástól való elkülönítése őseredetileg miképen történhetett, arra nézve a zsidóság és a keresztyénség egyes tagozatai közt e tőrő felfogás tapasztalható. Nevezetesen a róm. kath. egyház, Augustinus tekintélye folytán azt a felosztást fogadta el, melyet a lutheránus egyház is megtartott, a mely szerint az első parancsolat az Ex. 20, 2—6. verseit foglalja magában, a mikor aztán a második parancsolat ez: „A te Uradnak Istenednek nevét hiába fel ne végyed; a harmadik pedig: „Megemlékezzél a szombat napról.“ a negyedik meg ez: „Tiszteljed Atyádat és Anyádat“ s így tovább. A kilencedik aztán ennyi: „Ne kívánjad a te felebarátodnak házát“ s a tizedik: „Ne kívánjad a te felebarátodnak házastársát, se szolgáját.“ stb. A zsidóknál gyakorlatban levő felosztás szerint meg az első parancsolat csakis Exod. 20, 2. versét tartalmazza, vagyis a tíz ige feliratát s

a részletekbe az aprólékosságig belemerüljek. Ugyanazért csak a kiemelkedő pontokat, tételeket adom nagy vonásokban — csaknem minden súlyt annak kimutatására fektetvén, vajjon mennyit nyert meg protestáns egyházunk egy század alatt hazánktól „a jog, törvény és igazság” alapján; mennyit haladt előre e hazában a közszellem a felvilágosodás, a valódi liberalizmus mezején; mennyi helyet foglalt a köztudatban egy század lefolyása alatt az a természeti törvény, melynél fogva egy családban, egy hazában minden tagnak, minden polgárnak egyenlő mértékkel kell mérni, de másfelől mily fokú belső erősbödést mutatnak magok a protestáns egyházak!?

I.

Előzmények és bevezetés.

Azok a magasztos eszmék, melyek a francia forradalom szörnységeiből megtisztulva leszűrődtek, áthatottak az országok határain, izgalomba hozván Európának műveltebb népeit. A szabadság szelleme e hazában is meglebbenti szárnyait; lehellestének hatása érezhető a társadalomban, irodalomban, a törvényhozásban. A nemzet, mely 2-ik József magas szárnyalású, de autokratikus törekvéseit meg nem értette, nem követhette, felvilágosodás szülte eszméinek mereven ellenszegült, az egyenlőség, testvériség felé haladás gondolata elől hidegen elzárkózott, most alig egy évtized múltán önkényt egész lelkesedéssel fogadja be a kívülről beáramló eszméket. Eltekintve az eszmék vértanúitól — (Martinovits-féle összeesküvés!) azoknak hatása alatt áll az 1790/1-ik évi országgyűlésnek túlnyomó része, melynek bizonyossága az országgyűlés alkotása. Szabadabban szól a nemzet királyával; tudatát mutatja annak, hogy neki van joga magának, királyával szemben jogokat biztosítani. (10-ik t. c.) Szabadabb

szellem a vallásügy terén; másfél század óta először méltányos hang az a katolikusok, illetőleg a protestánsokkal szemben; és minden időkben először, hogy fegyveres kényszerítés nélkül, sőt épen a felvilágosult katolikusok által kezdeményezve akar törvényt alkotni az országgyűlés a protestánsok javára. Az országgyűlésen, jeléül annak, hogy mennyire szabadabb már a közgondolkodás, az evangélikus rendek merészelik felemlíteni, hogy az állam javaiból a közművelődés céljaira tett alapítványok nem a katolikusok kizárólagos tulajdonát képezik; sőt hathatósan, nyomatékosan fejtegetik az evangélikusok jogait azon javakhoz. És bár a 26. t. c. nem adja meg a teljes jogegyenlőséget, (a minthogy ettől ma: 110 esztendő múlva is messzeállunk még) de ad annyit és tapasztalnak a protestánsok a katolikus világiak részéről, mint egy a jobb jövő biztató előjeleként annyi jóindulatot, testvéries érzületet, hogy a törvényért is könnyes szemmel mondanak hálát az uralkodónak. Csakugyan is főleg az országgyűlés kezdetén, míg a klerikális reactio még el nem hatalmasodott, fent és lent — a papság és néhány klerikális érzelmű úr kivételével — megvolt minden körben a határozott jó akarat, a felvilágosodásból eredt meggyőződés a vallásügynek, a protestánsok sérelmeinek testvéries, méltányos elintézése, orvoslására nézve. Katolikus világi rendek emelték fel szavukat a legerélyesebben a protestáns testvérek jogai mellett; mint p. o. gr. Széchényi Ferenc, gr. Forgách Miklós, gr. Zichy, Ürményi személynök, gr. Batthyány Alajos, a ki heves beszédében a főpapság részéről jelentkező ellenszegülést egyenesen hazáárulásnak nevezte. És méltán! Hiszen az a szabadság, mit a protestánsoknak az 1791. 26. t. c. általában, ennek 5. ik pontja az iskola-ügy terén különösen, adott, újra kepesse tette ezeket, hogy éljenek eredeti hivatá-

erre jő második parancsolat gyanánt ez: „Ne legyenek tenéked idegen isteneid én előttem, ne csinálj te magadnak faragott képet.” E beosztás szerint a harmadik parancsolat ez: „A te Uradnak Istenednek nevét hiába fel ne végyed”; a további tagozás épen úgy, mint a ref. egyházban. Ezen felosztásoktól eltérőleg a görög és a ref. egyházban az első parancsolat ez: „Én vagyok a te Urad Istened.” stb. A róm. kath. és luth. felosztásbeli kilencedik és tizedik parancsolat pedig annyi mint a 10. parancsolat. Viszont a mi amott 3., az nálunk reformátusoknál 4., és a mi ott 4., az nálunk 5. parancsolat. Történeti tény, hogy a görög és ref. egyház eme felosztása a legősibb alakú, mert már Flavius Josephus, (Antt. III, 5. 5.) Philo (de decal §. 12.) és Origenes (homil. in Exod. 8.) is ezt a megkülönböztetést ismerték, míg a többi felosztások későbbi korból valók. A parancsolatokra való felosztás kapcsán felemlítendő az is, hogy az 5. parancsolatot, mint Isten és felebarátaink iránt tartozó kötelességeink áthidaló normatívumát a ref. egyház a 2. táblára és pedig itt első helyre írottak tartja, a mikor aztán az első tábla kizárólag azon parancsolatokat tartalmazza, a melyek közvetlenül Istenre vonatkoznak.

A tíz íge, mint Isten törvénye, nemcsak izrael népére, de egészen természetesen az Ur Jézus Krisztusban hívőkre is egyaránt kötelező. Idvezítőnk világosan kijelentette, hogy nem jött a törvény eltörlése végett, hanem hogy betöltse azt, mint mennyei Atyjának örök akaratát, a melynek legeszményibb magyarázatát is egyenesen Ő tőle bírjuk a hegyi be-

szédben. (V. ö. Prot. Szemle 1897. évf. 5., 7., 8. füzet.) Pál apostol szintén hangsúlyozza, miszerint a törvényt a hit nem semmisíti meg, sőt ellenkezőleg a törvénynek lélekben és igazságban való betöltése épen az evangéliumi hitről szóló tudomány értelmében érhető el (Róm. 3, 31). Épen ezért szüksége van rá az újjászületett hívőnek is, hogy azt folytonosan szem előtt tartván a büntől iszonyodjék.

A dogmatikában a törvénynek hármas hasznát (triplex usus legis) szokás megkülönböztetni, u. m. α) usus politicus sive civilis, a mi abban áll, hogy a törvény úgy a hívőket, mint a hitetleneket egyaránt, külsőleg, társadalmilag bizonyos korlátok között tartja, fegyelmezi s az erény és isteni félelem becsülésére vezérli. β) usus elenchticus seu pädagogicus, mely szerint az ember bensejében a bűn tudatát felébreszti, annak kárhözatos voltát megösmerteti s ezen jótékony hatása által a megváltás után való lelki vágyódást fokozza mint nevelő mester a Krisztusra. γ) usus didacticus, normativus seu tertius, a mi abban határozódik, hogy az újjászületett hívők a Szentlélek segédelmével megértik s teljesítik is a törvényt s hitők gyümölcseivel igazolják, miszerint az ígének nemcsak hallgatói, de megtartói is. E két utóbbi ususra való tekintetből a törvény a soteriologia keretében újból szönyegre kerül.

Dr. Erdős József.

(Vége köv.)

suknak a nemzeti művelődés ápolásának, terjesztésének, a miben Mária Terézia sorvasztó politikája csaknem teljesen meggátolta őket. E pont értelmében a tanítás berendezésében, tanárok választásában korlátlan szabadsággal bírván, a protestánsok iskolái, főleg a reformátusok debreceni és sárospataki iskolája magas műveltségi fokot érnek el; európai műveltségű és híru tanáraikkal messze vidéknek, mondhatni az országnak irodalmi és tudományos központjaivá lesznek, inkább mint maga a pesti egyetem is, valamint összekötő kapesok a külföldi és hazai tudományos világ között, mert bennök biztosítva volt a tanítás, a tudományos vizsgálódás szabadsága, míg a katolikus és állami iskolák, maga az egyetem is az 1806-ban kiadott 2-ik Ratio Educationis békóiba verve, a tudományosságot egy hajszállal előbb nem vitték, a nemzeti műveltségre semmi befojással nem voltak. Így a nemzeti közművelődés egyetlen tényezői, szegénységök mellett is újra a protestáns iskolák voltak — épen mint a 16-ik században. Ha a nemzet minden rétegét az innen áradó fény át nem hatotta, annak is külső körülményben, a törvény által felállított akadályokban rejlett az oka, a mennyiben a törvény egyenesen elzárta az utat a katolikusok elől a protestáns műveltség forrásaihoz, eltiltván kath. vallásu szülőket gyermekeiknek protestáns iskolákban, vagy protestáns nevelők által taníttatásától.

Ilyen előzmények vezetnek be a 18-ik századból a 19-ikébe. Ezek az előzmények: a 18-ik század szellemi életének jelenségei a felvilágosodás, a közszabadság felé, sokkal biztatóbbak, mint a 19-ik század első negyedének eseményei.

Napoleont, a nagy bitort, — a ki roppant magasba emelkedett a szabadság, a népjogok jelszavával, hogy ő maga legyen aztán a népek szabadságának eltiprója, — a járomtól, rabigától felő, a szabadságszerető népek lelkesedése, fellángolása, a zsarnok ellen feltámadt szent haragja győzi le és teszi lehetetlenné, Lipsésnél 1813-ban az úgynevezett „népek csatájában“. De a nagy diadalnak nem a népek, hanem az uralkodók veszik hasznát. Az óriás zsarnok leveréséből nem a népek szabadsága támadt fel, az Európára nehezéni indult zsarnokság legyőzésével nem a népjogok erősödtek meg, hanem ismét csak a zsarnokság. Az 1814—15-ig ülésezett nagytényű bécsi kongresszus és az abban megalkotott „szent szövetség“ céljául proklamálja a francia forradalom és a Napoleon által felzavart nyugalmat, békét, rendet helyreállítani, a népek jólétét munkálni, valójában pedig megalkották azt a szövetséges uralkodók (osztrák császár, orosz cár, porosz király) a francia forradalom eszméinek, a népek alkotmányának, szabadságának elnyomására, örökre elfojtására — azzal a hibás számítással, hogy az eszmét el lehet temetni örökre. Szóval az egyik zsarnok leverése után a másik önkényuralom üli diadalát a népek szabadsága, a szabad eszmék felett. A reakció újra megerősödik és uralkodik körülbelől egy évtizeden át ellenmondás nélkül.

Mi természetesebb, minthogy a politikai reakció feltámadásával új életre kél az egyházi, a klerikális reakció, hiszen ők természetes és mindenkor hű szövetségesei egymásnak. A magyar klérus siet felhasználni a 19-ik századot bevezető reactionárius szellemet és azt a maga javára kizsákmányolni. Megkezdik a vallás sérelmeket a legújabb (1791. 26. t.-c.) törvény lábbal tapodásával. Megkezdik magának ezen alaptörvénynek aláaknázását, bizva a politikai reakció támogatásában.

Az 1815-ik évben már panaszszal járulni a király elé, van okuk a protestánsoknak. Erre azonban ez időt még nem találván alkalmasnak. 1817-ben emlékiratban tárják fel sérelmeiket: a mindenütt való mellőztetést, magasabb hivatalokból kizáratásukat, kath. ünnepek, szertartásokban részvételre kényszerítettésüket, a vegyes házasságra vonatkozó törvény kijátszását stb.

Megnyerik ugyan a kegyelmes királyi leiratot, mely az evangélikusokat a törvény alapján kívánja megtartani: de sokkal erősebb már akkor a reactionarius áramlat úgy a magas politikában Magyarország alkotmányos szabadsága, sőt önállása, függetlenségére nézve és ellene, valamint az egyházpolitikában a protestáns egyházak törvényes állásának, jogainak elismerése ellen, mintsem hogy a klérus a királyi leirat fékezte, avagy csak feszélyezte volna is a törvénynek mind kijátszásában, magyarázatásokkal elcsavarásában, mind nyílt erőszakos megtörésében. Hiszen törvényt magyarázni, elferdíteni, avagy kijátszani a protestánsok megrövidítésére, önmagának jogtalan előnyök biziosítására, a római klérus e hazában mindig kész volt, az ma is. Nyilvános törvénytől is pedig nem riad vissza még ma sem, annál kevésbé riadt azokban az időkben, midőn a felvilágosodás nem lévén még olyan általános, a közvélemény annyi súlylyal sem nehezédett a sötétség bajnokaira, mint ma.

A szegény gályarabok, a 17-ik századbeli magyar protestáns hitvallók történetében van feljegyezve hogy a hóhér Kolonics az összetört, rontott lelkeket egyszer e szavakkal remítette: „Ti nagyon is biztok a ti királyotokban; de az ő kegyelme nektek sohasem fog használni, mert adjon rólatok tiszter kegyelmes parancsolatot, én százszor megváltoztatom.“ Nahát a klérus előjogos helyzete e hazában Kolonics óta alig változott. — A mit ez nyíltan kijelentett, azt tudta a klérus e század elején is. Tudta, hogy neki törvényt lábbal tapodni, kegyelmes királyi rendeletet semmibe venni, büntetlenül szabad. Hogy miért!? azt — úgy gondolom — tudjuk, vagy legalább sejtethetjük mindnyaján. Innen van, hogy ha voltak is a reformáció kezdeté óta részint felvilágosultabb, részint egyénileg szeledebb jellemű uralkodóink, a minthogy voltak, sőt voltak épen a Habsburgok közt is a prot-stantizmussal rokonszenvezők (p. o. mindjárt I. Ferdinánd fia Miksa, a ki szíve, lelke meggyőződésével protestáns volt; továbbá II. Leopold): ezek a roppant hatalmas klérus súlyának nyomása alatt vagy nem tudtak a protestánsok érdekében erélyesen fellépni, vagy nem voltak képesek akarataknak, rendeleteiknek érvényt biztosítani. Csak egy II-ik József volt. A protestánsok 1817-ben felterjesztett emlékiratára adott kegyelmes királyi válasznak is annyi ereje volt, miat az 1790—1. évi 26. t.-cikknek, avagy a bécsi és linci békekötések és az azokat becikkelyező 1608. és 1647-ik évi törvényeknek.

A protestánsok pedig a tulajdonképeni egyházi élet terén a szabad tevékenységben továbbra is gátoltatva lévén a jogegyenlőtlenség és a klérustól jövő sérelmek, az ezek miatt folytatott küzdelmek hátráltató befolyása által, mint szaklaerősségeikben: iskoláikban fejtettek ki nagy tevékenységet a nemzeti műveltség, felvilágosodás terjesztésében, a szabad eszmék ápolásában. A hazának tehát így is megbecsülhetetlen szolgálatot tettek — és mint egyház, csakis ők tettek.

Nagy István.

KÖZÉLETÜNK.

Megnyitó beszéd.

— A „Tiszavidéki lelkési kör“ értekezletén, Csalolcon 1900. okt. hó 25-én elmondotta: *F. Varga Lajos* elnök. —

(Vége.)

És lám! Inter alia hivatkoztak velök szemben a korszellemre mivelhogy tudniillik ez a korszellem ma már oly tiszta, oly fényes, oly világos, hogy a denevérek és vámpírok nem élhetnek meg benne . . . Ez, ez a fölvilágosodott korszellem, ez lesz a gát, és ez lesz a visszaütésítő erő a sötétség fejedelmének minden munkájával szemben! . . .

Nos! . . . Ez a jól ismert korszellem ma nem látja meg saját önfényétől, nem akarja meglátni a reactio sötét munkáját, sőt, ha közülünk rámutat valaki, annak doronggal esik, azt földre paskolja . . . „Hogy mered a vizet zavarni *odalent!*“ És ez természetes; mert hát ugyan ki ne látná, ki ne tudná, hogy az a jól ismert korszellem az ultramontán reactioval — balkézi házasságra lépett?! S már nekünk magyar protestantismusnak az végzetünk, hogy az enemü balkézi házasságok keletkezésének az árát mi fizessük ki.

Ha ez végzetünk — nem fájhat; nem, mert megtanulhattuk már, hogy az örök törvényszerűség előtt meghajoljunk. A mi fájhat, az az, hogy noha annyi enemü balkézi házasság keletkezése árán hullattunk mi már vérverejtéket, a hivatalos Magyarország soha nem látta ezt meg, s nem látja ma sem.

Nem látja — merem állítani, sőt éppen a hivatalos Magyarország szüli és dajkálja sorainkban is azokat az optimistákat, a kik szerint semmi baj, semmi veszély; a nap délszínben ragyog, a szelek elülve, a tenger nyugodt, a tenger csöndes. Óh, Poseidon nagy, Poseidon erős, Poseidon hatalmas: elüzné — ha volnának — a fellegeteket, — szárnyát szegné — ha dühöngének — a szeleknek s elsimitaná — ha háborognának — a hullámokat.

Ez az, a mit én nem bírok hinni. Nem, mert szentegyházam története arról tanított engem ki, hogy valahányszor a mi testünk vérezett, a hivatalos Magyarország mindig vak volt.

Most is az.

Nem is bizom én, tisztelt lelkési kör, sem a korszellemben, ebben a festett arcu piaci ledér leányban, sem a Jánus arcu politika emlőjén növekedett hivatalos világban. S ezért nem is tudok az optimistákkal tartani. De egész súlylyal támaszkodom evangéliumi tiszta eredetünkre s letéphetetlenül ragaszkodom történelmi nagy tradícióinkhoz. A mi viszont vissza tart attól, hogy a pessimistákkal fussak egy ösvényen el — a Dante poklának a kapujáig.

Van baj, van veszély? Hát mikor nem volt? . . . Fellegek tornyosúlnak szentegyházunk egén? Hát mikor nem tornyosultak? . . . Szél verdesi szentegyházunk hajóját? Hát mikor nem verdeste? . . .

Szentegyházunk Fejedelme ellen már bölcsőjében fenték a pallost — s lám, vérét nem onthatták. Szentegyházunk Fejedelmét Golgothára hurcolták — s lám, maiglan él örök dicsőségben! . . . A Nérók vadállatokkal tépettek, szurokba mártott fáklyaként égettettek bennünket — és ki nem írhattak. A Torquemadák vérünket itták, a szentnek gúnyolt Bertalan éjszakák orozva mézároltak bennünket — s el nem pusztíthat-

tak. A Karafák fejünket szeldelték, a gályáknak súlyos bilincsei cafatossá szaggatták húsunkat — mégis megmaradtunk, élünk. Gyilok és tör, pallas és máglya, rab-bilincs és éhség, mind fegyver volt már ellenségünk kezében ellenünk, hogy kiirtson a föld színéről, s ime, nem ért célt. Nem is fog célt érni soha!

Tisztelt lelkési kör!

Felhők még nem jelentenek éjszakát; de ha azt jelentenének is: a hol éjszaka van, van ott nappal is. Mi vagyunk a nappal, ők az éjszaka. Velünk a világ világossága: Jézus. Eredetünknek gyökérszálaival Ő belé fogóznak, Ő belőle táplálkoznak, az Ő mindörökké élő, mindörökké szerető, mindörökké hatalmas lelkének erejéből. Ez az erő, mint egy végnélküli delejes áram huzódik át az idők szárnyain, ki Ő belőle, el mihozzánkig, és ez az erő leveri a sötétség hadát és talpra állít minket mindenkoron.

Történelmi nagy tradícióink erről az erőről beszélnek nekünk s ezt az erőt lehellik mibélünk.

A Selyeiek és Simonideszek, a Harsányiak és Masnicusok, a Méliusok és Honterek, a Bocskayak és Bethlenek, és annyi névtelen protestáns hősiünk ezt az erőt szívták föl vérökbe s ennek az erőnek a munkássága kényszeríté a vastollú Cliót, hogy meghajoljon előttük és tetteiket táblájára írja — aere perennins.

Az evangéliumi tiszta eredet mellett a mi történelmi dicső tradícióink alkotják amaz ős forrást, melyből merítve, még a Léthe vizéből ivottnak is föl kell villanyozódnia s tetteire lelkesednie.

A mi történelmi tradícióink az evangéliumi életért küzdő bajnokságra avatnak bennünket már anyánk emlőjén. E bajnokságra praedestinálva vagyunk, róla hát önként le sem mondhatunk.

Nehéz időket élünk, bizonyos. És pedig nem csupán egyházi téren, de a socialis élet egész vonalán. Nagy, súlyos problémák vivják az élet-halál tusát a jövődőségért. De élünk mi már nehezebb napokat is, láttunk mi már nagyobb harcokat is. Ám szívós táplálkozás az evangéliom ős erejéből, rendíthetetlen hűség történelmi tradícióinkhoz, és én szentegyházam jövője miatt nem rettegek.

Nekünk e földön jogunk van élni, van annyi, ha nem több, mint ama fekete hadsereg embereinek. Van jogunk hozzá, hogy édes hazánk, magyar nemzetünk civilisatorius faktorai között minden időkre helyet követeljünk. Hazánk eltiprására, nemzetünk meggyilkolására törekszik az, ki e jogunktól megfosztani akar. Nekünk, evangéliumi protestánsoknak, élnünk kell itt, míg magyar hazánk él. Ha mi elbukánk — fuit Hungaria! . . .

Egyikünk elmegy a másik után, álmodozni édes hazánk kebelén, álmodozni egy szebb s dicsőbb világról. De új nemzedék lép a nyomunkba, vértézve az evangéliumi hit és erő damaszt paizsával, ápolva, tovább építve lelkesítő, dicső tradícióinkat, küzdve a sötétség hada ellen, míg le nem veri utolsó szálig, mint levereték a Társusbéli Saul.

S im, ott, miénk az ígért földje!

Ne féljünk hát s ne rettegjünk, bár az idők gonoszok, ne féljünk, de — ne is aludjunk!

Föl a dicső munkára!

Velünk a világosság szent Istene s az Ő fia, az Úr Jézus Krisztus.

Győzünk kell!

Sursum corda!

Ezzel az értekezletet megnyitom.

A németnyelv, mint reklám.

„Egyház és haza“ című cikkekémre válaszul Juhász Sándor vallásnár úr e lapok 41. számában azt veti szememre, hogy én „A védekezés némely módja“ című cikkét — saját kifejezései szerint — „kissé heterogen állásba“ hoztam elannyira, mikép előtte szükségesnek látszott „azt jobban megvilágítani és tulajdonképeni állásába visszahelyezni“.

Hogy fentnevezett cikkéhez némi megvilágítás csakhogyan szükséges volt-e, vagy sem: ezt én vele szemben nem vitatom; de hogy az én állítólagos ferdtésem, félreértésem okozta volna, a megvilágítás szükségét, ezt már nem ismerem el. Én igen tisztelt cikkíró úr egész iratának tartalmát, célzatát megértettem. Különben nem szólhattam volna fentnevezett cikkemben ekképen: „A cél, mely szeme előtt lebeg, velem engem is egyesít, de már utunk, melyen e cél felé futunk, elválnak ott, ahol azt ajánlja . . . állítsunk német vidékeken olyan nőiskolákat, a melyekben — *a mint ez a zárdákban a szüleközönség kecségtetésére történik* — a növendékek megtanuljanak németül.“ Átláttam tehát már az első cikkből, a másodiknak bővebb magyarázata nélkül is, hogy J. S. tanár úr csalétkül, cégérül, pia fraus gyanánt akarná a német nyelvnek nőiskoláink tantárgyai közé leendő felvételét, nem pedig a german Genius iránti tiszteletből kifolyólag.

Előbbeni közleményemben aztán abbéli nézetemet nyilvánítottam, hogy nekünk a németnyelvvél szemben éppen nőiskoláinkban a merev elütásítás állaspontjára kell helyezkednünk, még ha tán valamelyes előnynyújtásának tetszetős álcáját ölti is az fel magára; mert elképzelhetetlen olyan előnye, mely megfelelő ellenérték gyanánt eshetnék a mérlegbe azon káros következményekkel szemben, melyek a honfit, az erkölcsiség örét, a gyakorlati életre nevelés nagy céljának munkasait jóelőre méltó aggodalommal töltének el.

E hármasszempont részletesen ki volt fejtve „Egyház és haza“ címet viselő soraiban; azokat újból taglalgatni felesleges munka és indokolatlan ismételés lenne annál is inkább, mivel J. S. úr cáfolata ezekre nem vonatkozik. Ő e szempontokat hallgatásával mintegy helyesli, és csupán a mellett kardoskodik, hogy a szóban forgó nyelv *mint szerinte jól fizető reklámleányiskoláink megnépesítése körül, ama szempontok ellenére is vétessék be a tantárgyak sorába.* Hogy ismételtén „heterogen állásba helyezés“ vádja legtávolabbról se illethessen, idézem szó szerint a t. vallásnár úr ezen kijelentését: „Ebben az iskolában, már t. i. a németnyelv tanítására vállalkozó prot. leányiskolákban, aztán az legyen a fegyverünk, ami a róm. katolikuskoké. Bizony nem tanulnak meg azokban a zárdákban olyan tökéletesen németül, csak suggerálják magoknak, hogy megtanulnak.“ Kevéssel odább meg így ír; „Ennek a prot. iskolának a németnyelv cégére és pia frausként kecségtető symboluma alatt éppen az lenne a legfőbb kötelessége, hogy felébressze a prot. öntudatot, stb.“

Tehát e cikk hazafiasabb állaspontján nem bánja, ha a németnyelv megtanulása írott malaszt marad is, csak csalogassa oda a növendékeket prot. öntudat elsajátítása végett.

Megint mondom, szép a cél, nagyon szép. Én is vallom, hogy prot. öntudatot kell híveinkben teremtenünk. De hát vajjon lesz-e ilyes „igérd meg, ne add meg“ eljárási elvhajhászata mellett sokáig kellő hitelünk tulajdon hitsorsosaink előtt is, lesz-e erkölcsi

alapunk, melyen állva felemelt homlokkal hirdethessük mindeneknek: mi vagyunk a földnek savai?

Mi lenne ez: igérni nyilván, hogy a prot. nőiskolákban megtanítjuk a németért esengő szüle gyermekét németnyelvre is, s ravaszúl, titkán, ajtónkat behajtva figét mutatni a jóhiszemű közönségnek! . . . Ez szédelgés lenne részünkről azon valódi jesuita uraságoktól kölesönzött s újabb változatokban bővölködő hitvány erkölcsi elvvel: „Finis sanctificat media“. Ez ellen az elv ellen pedig az ősi kálvinista puritanizmus, őszinte kálvinista jellem nevében tiltakoznunk kell. „Nesze semmi, fogd meg jól“: ezen életelv követése a kalvini egyházra nézve eddig erkölcsi lehetetlenség volt, s ma már ott állanánk, hogy az undort keltő „pia frausok“ segedelmét is igénybe tudnók, vagy igénybe kellene venni? Látok én is haragos hullámokat zajlani imádott egyházam hajója körül, de nem hiszem, hogy mint valami vízbefulóknak fűhöz-fához kellene kapkodnunk. Nem, ezerszer nem!

De ha úgy volna is, de ha halálveszély bélyegét viselné is anyaszentegyházunk: szabad lenne-e vallásunk egyik legjobban, legszebben jellemző sajátját is magunk alá temetnünk? Nem! ezerszer nem! . . . „A francia gárda meghal, hanem magát meg nem adja!“ Mintha ilyenformán hangzott volna a kálvinizmus bibliai erkölcsiségének jelszava benn a keresztyén „írastudók és farizeusok“ törvényszéki termeiben, és kinn a nápolyi partokon! És a jelen időben, mint Efraim a Jehovának elébe írt drága törvényét, mi törpe utódok idegen dolognak állítsuk e jelszót, a kálvinista moral egyik nevezetességét, azt az u. n. nemes nyakasságot? Mi, az igazmondásról, egyenességről világhírűvé lett helv. hith. egyház mai képviselői holmi nagyon is kétes nyereség kedvéért meghajtsuk lobo-gónkat azok előtt, kik a hazugság szemfényvesztése által meghomályosították sokaknak szívét és elméjét?

Távol legyen. Mert semmi sem rontaná jó hírünket. életviszonyainkat annyira, semmi sem ártana kívül-belül ezer sebtől vérző egyházunknak annyit, mintha a ránk tisztelettel gondoló, elfogulatlan közvélemény azt venné észre, hogy elhagyván az ősi nyomokat, a humbug, manapság kétségkívül divatos fegyvereivel hadakozunk. Ez volna valósággal halálos nyavalyánk, melyhez képest a németnyelv kedvelése révén számítható veszteségünk csak amolyan átfutó könnyebb láz okozata.

Higye meg a t. cikkező tanár úr, nem abban rejlik oka a zárdai nevelés folytán veszteségszámlánkra írt lélekszámbeli tételek egyre növekedésének, hogy csalétkül, cégérül nem használjuk a német nyelvet női tantézetünkben, hanem abban, amiben egyik igazán buzgó világi jelesünk: Ritook Zsigmond kereste és bizony meg is találta, nevezetesen, hogy *nincs elég nőiskolánk.* Már a mult alkalommal én is említettem, most hangsúlyozva ismétlem, miszerint az legyen gondoskodásunk főtárgya e téren, hogy lehetőleg minden fontosabb örállomáson létesítsünk olcsó, szegényebbek számára ingyenes ellátást nyújtó s internatussal kapcsolatban álló nőnöveldeket, hol nem németnyelvet és szellemet, de társadalmi jó modort, minden gyakorlati tudományban való teljes otthonosságot és egyházas buzgalmat sajátíthat el a növendék. *Ha olcsó és megfelelő számú nőiskolánk lesz, dobhat a pápista felekezet bármiféle maszlagot is szüleközönségünk elé, nem lesz annak semmi foganatja, kivált ha ezenfelül arra is lesz gondunk, hogy a németnyelv meg-*

tanításának csalfa ígéretével üzérkedő szélhámos-ság esetről-esetre lelepleztessék. Mert ha csakugyan igaz, hogy a zárdákban nem tanulnak meg a lányok jól németül, egyes konkrét esetek tanúsága is gyengítene legalább prot. szülékben a zárdai nevelés iránt táplált előszeretetet. Más oldalról ottan-ottan az sem fog ártani, ha a zárdai nevelés nemzetietlen irányával szemben a szülék honfiúi érületéhez apellálunk.

Ez a mi teendőnk egyebek között a jó nőiskolák elegendő számban lett felállítása után, nem pedig hogy a németnyelvet cégérül használjuk benne. *Ha jó a bor, nem kell neki cégér*: ezt mondja a példabeszéd, és ezt tartotta a székes főváros előljárósága is, mely Budapest népiskoláiból éppen a napokban küszöszöbölte ki a németnyelvet, mint „szükségtelet, gyakorlati haszonnélkül valót, időfecsérelőt“.

Ha ez történt a németnyelvel Budapesten, ott, a hol annyi német, annyi németül beszélő zsidó lakik; ott, a hol az ipari, kereskedelmi forgalom ma is e nyelvet használja közlőnyélül, vajjon nem volna részünkről kockázatos játék azt a németnyelvet cégérül akasztani női tanintézeteinkre? Bizony szavával mondom, vétkes könnyelműség volna a rendesen külső után itélő világgal szemben. Hiába, a faji, nemzeti öntudatra ébredés lázas korszakában élünk s igen helyesen, kezd élni magyar nemzetünk is. melynek közvéleménye minden közéleti mozzanatnál számon szokta kérni az illetékes tényezőktől, mennyiben uralták őket a nemzeti konsolidacio nagy érdekei.

Hogy mennyire óvatosoknak, körültekintőknek kell lennünk az eszközök megválogatásában, ha csak elveszteni nem akarjuk meglevő jó barátainkat is: ennek bővebb fejtegetésébe nem bocsátkozom. Elégnek tartom azt felemlíteni, hogy nemrégiben egyik legtekintélyesebb napi lapunk, az „Egyetértés“ Szentiványi Árpádnak, lutheranus testvéreink ezen vezéremberének nyilvános helyen elhangzott panaszos szavait kommentálva, azokhoz egyebek közt ezt a megszívlelendő megjegyzést fűzte: ne csodálkozzon a protestáns egyház, ha manapság nem részesül a hazafias közvélemény oly mérvű támogatásában, mint amekkorában részesült akár az 1848-at megelőző időkben, akár „a császári patens“ korában, mert bizony nagyban kivetkőzött kuruci karakteréből. Van-e, és mennyiben van igaza az „Egyetértés“ nek, ezt, még ha a szemfüles királyi ügyészség megengedné, sem boncolgatnám, mivel itt most a németnyelvről, mint reklámról volt szó. De annyi tény, hogy a németnyelv pusztán csak azért is rossz reklám volna, mert sértene a közvélemény hazafias érzékenységét azonfelül, hogy egyházunk moraljának eddigelé tisztán megőrzött bibliai jellemét homályosítaná be.

Szeretett ellenfelem! Ne bántsuk tehát azt a németnyelvet. Ne tegyük azt „védekezésünk némely módjává“, mert félni lehet, hogy „medicina fit peior morbo“.

Hanem ha sülyedezünk, mint Péter a tengeráradatban, hívjuk segítségül mi is azt, a ki őt fentartotta vész és vihar dühöngésében is; ha betegek vagyunk, ne kuruzsló Loyoláktól, de amaz egye len egytől, Izráelnek ama csalatkozhatatlan orvosától várjunk gyógyulást; ha válaszüton állva tépelődünk s okunk van felkiáltani: „Mit cselekedjünk atyámfiai, férfiak!“ ne a Sátánt hi juk, a hazugságnak ezen nagy fejedelmét tanácsadóul, hanem az Urat, kiről az mondatik a „Példabeszédek“ könyvében: „Gyülöli a hazug nyelvet“; ha kishitűség környez, ha aggódás fog el, ha vesztesség félelme szorongat, a mi hadakozásunk fegyverei

ekkor se legyenek testiek, e világból valók, a mint nem voltak azon 12 választott férfiakéi sem, kik nem alkalmazkodva, egyedül csak a Mesterhez: csekély szám, csekély tekintély, csekély anyagi erő mellett is új ábrázolatot tudtak adni a megveszett világnak.

A só bennünk meg ne izetlenüljön!... A mire magunkban kevesek vagyunk, úgy is megcselekszi azt bennünk a Szentlélek ereje, ha buzgón esedezünk érte. A hit, reménység és szeretet zászlaja alatt dolgozván és imádkozván, „Üldöztethetünk, de el nem hagyatunk; tiportathatunk, de el nem veszünk“.

Mezőlak, 1900. okt.

G. Szabó Mihály,
lelkész.

Egyházkerületi közgyűlés

November 14-én ült össze, illetve vette kezdetét Debrecenben. A történetíró feljegyezte, hogy mikor Rómában a vatikáni zsinat megnyílt, az egyházi méltóságok oly fényes gyülekezete jött ott össze, melyhez foghatót soha az örök város falai között nem látott. A mi kálvinista Rómánknak is ritkán van alkalma egyszerre ennyi sok s közéletünk ily kimagasló jeleseit saját kebelében együtt tisztelhetni. — Jelen voltak az esperesi s egyházi tanácsbírói díszes karon kívül Tisza Kálmán, gróf Ráday Gedeon, gróf Tisza István, Ritoók Zsigmond kir. it. táblai elnök, gróf Degenfeld Sándor, Puky Gyula ny. kir. táblai elnök, Thali Kálmán, Mezős Béla országgyűlési képviselők, Horthy István, Domahidi Elemér, dr. Baksa Lajos stb. stb.

A közgyűlést Kiss Áron püspök nyitotta meg a tőle már megszokott magas szárnyalású imádsággal. A rendkívül gazdag, 185 szám alatt összeállított tárgyszorozat a megjelent tagok igazolásával s az újonnan választott máramarosi-ugocsa esperes Szikszay Zoltán bemutatásával vétetett tárgyalás alá s gyors egymásutánban a jelentések letárgyalása következett. Tudomásul vették az egyházkerületi költségvetéskészítő bizottság jelentését, úgyszintén a lelkészképességi vizsgákról a tőkesegély bizottság működéséről s az Andaházi-Szilágyi intézetről szóló jelentéseket is.

Azután következett a közalapi kérvények elintézése. Folyamodott 126 egyház 63,688 korona 85 fillér segélyért; 32 lelkész 13156 korona segélyért, tehát 156 folyamodó 76,844 korona 85 fillér segélyért. Az esperesi kar javasolja, hogy adjon a kerület 100 egyháznak s néhány behivatalnoknak 18000 korona segítséget. — A gyűlés ezt elfogadja. Azután az államsegélyek ügyét intézték el s következett:

gróf Degenfeld József főgondnok előterjesztése, melyben rámutatván főgondnok arra az általánosan ismert s törvényeink keretébe sehogy be nem illő viszonyra, melyben a debreceni egyház saját traktusával immár ide s tova 20 esztendő óta van s a mely a jelentés szerint a felügyeletet s a törvényeinkben előirt ellenőrzést egyszerűen lehetetlenné teszi, indítványozza, miszerint utasítsa a közgyűlés a debreceni egyházme gyét, hogy ez a debreceni egyházat éppen úgy, mint bármely más kebelbeli egyházat, vegye azonnal felügyelete alá s ha ez a debreceni egyháznak nem tetszik, vagy önállóságát fenn akarja tartani, ám legyen; de záros határidő alatt szervezkedjék külön egyházmegyévé; addig pedig tartsa magát a törvényekhez, illetve deferáljon a debreceni traktusnak s törvényes esperesének.

A mint előre lehetett sejteni, ez az indítvány élénk

és hosszas vitát keltett, mely végre is azzal végződött, hogy a gróf Degenfeld József indítványa szavazattöbbséggel elfogadtatott s úgy a debreceni traktus, mint a debreceni egyház a fenti értelemben utasított.

Az első napi tárgysorozatból ez az ügy vett igénybe legtöbb időt s az eszmecsere, mely felette lefolyt, rendkívül érdekes és tanulságos volt. Bennünket azonban, megvalljuk, leginkább az lepett meg, a mi a vita folyamán pattant ki, hogy a debreceni traktus és a debreceni egyház között ez ügyben bizonyos paktum már a 80-as évek közepén kötött, de ez az egyházkerületnek soha be nem jelentetett.

Azok, a kik a debreceni viszonyokat ismerik, jól tudják azt, hogy ennek az egyháznak múltja, történelmi fejlődése, fizikai, erkölcsi és szellemi súlya bizonyos praerogatívákat érthetővé tesz és nincs senki, a ki nevezett egyháznak útjába akadályokat gördítene, ha ez jogos igényeit törvényes úton érvényesíteni kívánja. De az talán mégsem helyes és semmiképen meg nem engedhető, hogy ilyen paktumok, hogy úgy mondjuk, házilag kezeltessenek s a kerületi közgyűlés elé fel ne terjesztessenek. És ezt annyival inkább ki kell mondanunk, mert 1-ször is ebben az egyezményben (mi nem ismerjük!) valószínűleg bizonyos törvényen kívül való speciálisok sanctionálásáról van szó, mihez szerintünk sem a traktusnak, sem semmiféle egyháznak joga nincs s mert 2-szor az egyezmény létrejötté óta már zsinat is tartatott s ott e kényes ügyet véglegesen s törvényes formában megoldásra is lehetett volna vezetni.

Ezt nem rekriminalás szempontjából mondjuk, hanem csak azért, hogy óvást tegyünk minden efféle jövőben előfordulható túlkapás ellen, — bárholnan jöjjön az. Senki nálunk a debreceni egyházat jobban nem szereti; az egyházmegyék autonómikus jogkörének a védelmezésében is mindenkor szívesen oda állunk a legelső sorba; de azt gondoljuk, ugyan elérkezett már annak az ideje, hogy ezt az ügyet végre valahára minden szenvedélyesség nélkül higgadtan tárgyaljuk s a közérdeket a személyes érdektől elválasztani tudjuk.

Tovább menve a tárgysorozaton a bírósági ügyviteli szabályzat s az egyházfegyelmi ügyben a tisztántúli egyházkerületi értekezlet által megalkotott javaslat betérjesztése után igen érdekes tárgya volt a közgyűlésnek az iskolák államosítása tárgyában kiadott miniszteri leirat. Ez a leirat általában véve megnyugtató ugyan, de igen szép és felemelő mozzanata volt a közgyűlésnek épen az államosítási mozgalmakkal összefüggőleg a beregi egyházmegye derék gondnokának Uray Imrének komor bár, de mégis lelkes felszólalása. Határozott s igaz, öntudatos meggyőződésre valló elszántsággal tört Uray pálcát az egyházunkban elharapódzott államosítási furor felett s kimondotta a súlyos vádat, példákkal is igazolva, hogy az államosítást nem hiveink sürgetik, a kik az ellen rendesen tiltakoznak is, hanem igenis sürgetik a „nagyságos“ kir. tanfelügyelő urak, meg saját tanítóink. Hogy miért? Azt kemény szavakban ki is fejtette s indítványozta, hogy miután jelenleg is és épen az ő egyházmegyéjéből öt iskola államosítására kérnek engedélyt, hát e kérelmet a kerület egyszerűen utasítsa vissza. Ő ösmeri a viszonyokat s magára veszi a felelősséget.

A döntésre holnap kerül a sor de mi már itt rámutatunk e megdöbbentő teleplezésre. Hogy a kir. tanfelügyelő uraknak sehogyan sem tetszenek a mi felekezeti iskoláink (általános szólnak, mert lehetnek kivételek!) azt régen tudjuk; e tekintetben rá is szolgáltak busásan az Uray által inscenizált vessző

futásra; de e miatt soha sem fájt a fejünk. A hol teljes erejében él az egyház; ott a kir. tanfelügyelő csak ötödik kerék; nem használ, de nem is árt; nincs is szükség rá. Hanem az már igazán elszomorító jelenség, melyet Uray leplezett le, hogy saját tanítóink lázadnak fel a felekezeti iskolák ellen. Hát elfelejtették volna ezek az urak a történetét, melynek bizonyossága szerént valamikor épen az ő őseik együtt mentek a lelkészekkel a gályákra egyházokért és vallásokért? Nagy dolgok ezek s a lelkészekre esperesekre vár a feladat, hogy erélyvel közbelépjenek s a ragály terjedésének a meggátlására a szükséges lépéseket tegyék. Oda jutottunk, hogy vannak vármegei közigazgatási bizottságok, melyek előtt 20—25 református iskola államosítási ügye fordul meg addig, míg egyetlen róm. katolikus jellegű ilyen folyamodvánnyal találkozunk. Vigyáznunk kell s jól esik konstatálnunk, hogy egyházkerületünk közgyűlésén e tekintetben az utóbbi pár év alatt a legegészségesebb fordulat konstatalható.

(Folyt köv.)

E. L.

Levél a szerkesztőséghez.

Nagytiszteletű szerkesztőség!

A „Debreceni Protestáns Lap“ folyó évi október 13-ik számában közölt válaszmra F. Varga Lajos barátom volt szíves az olvasó közönség iránti figyelemből egy viszonzválaszt adni.

Es mert egyfelől a nagytiszteletű Szerkesztőség szerkesztői megjegyzését nem osztom, mivel a hivatalos titulus akár véletlenül, akár szándékosan oda sikamlítva, a privát jelleget elmosssa; az „egy“ határozott számú kifejezés pedig konkrét eset bázisa — és, tekintettel a viszonyokra, az én nagyra becsült barátom válaszmát a styl iránti kíváncsiságból olvasta (kinek milyen kalapja van, olyannal köszön) s viszonzválaszát az olvasó közönség iránti figyelemből tette, a barátság melegségének kifejezése mellett is az általam felvetett általánosságoknak bérma útjára indult. Ne vonja meg tőlem a nagytiszteletű Szerkesztőség ezen viszonzválaszm közlését.

Mert, habár szűk keblem szeretetteljességgel túltömve — és pedig emberi gyarlóságomból nem lehet, a véleményem szerint igazat kimondom s protestálok addig, míg igazaim ellenkezőjéről tárgyilagosan meggyőzetem. De azért ezen, valóban protestáns lapot polemiaúra ügysem akarom felhasználni. Mert vallásos elvem a békesség és emberbaráti szeretet.

Jelen válaszmom nem is annyira a nagytiszteletű Szerkesztőséghez intéztetett, mint, hogy inkább nem tudok kitérni azon meleg barátság elől, melylyel nagyra becsült barátom, F. Varga Lajos, az olvasó közönség iránti figyelemből cikkemet válaszra méltatta. Ellenállhatatlanul tör fel bennem azon vágy, biz' én neked nagyra becsült barátom a bizalom kifejezésével válaszolok. Barátságom „drága“ értékét nem is vitatom, mely talán valamely túlkapásban leli magyarázatát. Öszinteségedet szívesen veszem.

Hiszen, — a macskába! Talán még Kamesatkában sem állanak az egy törekvésű emberek a tenger által elválasztott két parton? Te is arra törekszel, nagyra becsült barátom, hogy az ordo est anima rerum elve fenntartassék. Én sem dobom el a „salus reipublicae“ elvét, bármennyire törekedtél is arra, hogy engemet a „salus personae“ védőjeként taszítottál előtérbe.

Válaszmomnak egyetlen részlete, egyetlen mondata

sem viseli magán a személyes jelleget. Sarkpontja a kormányzó testület üdve, egészsége azon értelemben is, mint te, a „salusnak“ magyarul kifejezést kívánsz adni.

Válaszomban a közössel foglalkoztam. És tettem ezt az egyháztagnak, de különösen lelkészek ellen felmerülhető azon ügyek elintézési módozatára, mely a mai anarchizmus, socialismus ragályok mellett, különösen a populé által egyház és főként a belhivatalnokok ellen mondva készített vádakból és üldözési rosszakaratból koholva, mintegy üstökénél fogva hozatnak, erőszakoltnak bírálat alá.

És nem olvashatja ki válaszból senki, hogy az általad felvetett „salus personae“, az általad tudott és jelzett „egy“-nek védelme lett volna törekvésem.

De te Herkule! Hát ha egyet védtem volna is! Hát hibám az nekem, vagy lehetne-e neked és mindnyájunknak? Hiba az, hogy ha egy felmerült esetből az eljárás gömbölyütlensége mellett a jövőrend helyeségének helyreállítása vagy fenntartása végett nyilatkozom? Megbírálhatják mások. Hivatali elődöd életében nem-e hasonló nyilatkozatok láttak napvilágot?

Levelednek 2. és 3. pontjára nem válaszolok. Mert azokban, nagyrabecsült barátom, önállóságod szilárdsága teljes kifejezést nyert. De nem futhatok el a „conclusiod“ mellett, melyből az világlik ki, hogy az édes sógnak védelme akár polgárilag, akár vallási parancs szerint és különösen tanácsbírói állás mellett, talán összeférhető nem volna. Nem futhatok el mellette azért sem, mert a connexió felvetésével ebben nyilvánul félremagyarázhatatlanul az, hogy éppen te és nagyrabecsült barátom törekedel bevinni a személyre való vonatkozást. És miután közelebbi meghatározást tétél s válaszom mellett, általad feltüntetve, saját szavaidat idézve — félremagyarázhatatlanul a jelzett „egy“ nek, a „kis tagú családnak“, az „édes sógnak hátvédőül“ állítottál és személyi ismereteid után is teljesen az előítéletek súlya alatti közleményt tétél, nekem is szabad kíváncsinak lenni arra, hogy — vajjon — az egyházi törvény 310. §. e) pontja evidens lessz-e?

Közlött válaszom, mint ezt határozottan kinyilatkoztattam, a közzététel módozatára vonatkozik és annak azon következményeire, melyek az elfogultság feltétele mellett ebből s ennek folytonosságaként előállanak; azon következményekre, melyek egyik lelkésznek ma másik lelkésznek holnapi meghurcoltatásában csoportosulnak. Es felmentés esetén tartózkodnia kell igazainak tovább keresésétől, mert annak bizonyítása és megtorlásával újabb meghurcoltatás szégyenszékébe esik. Vagy ha elítéltetik s az összetakolt vádak hegymagasságára egeret szült, tőrje békével az előítéletek terhét.

És ehez nagyrabecsült barátom keztyüs kézzel nyulsz!

Elhatározásodat nem korlátozom, de kifejezést adok annak, hogy ezeket szennyeseknek nem tartom, kifejezést adok annak, hogy valamint támadni nem, de futni sem elvem.

És bárhol és miként lennék támadva, ott és aként megfelelő ellátás nélkül csak addig marad, míg az tudomásomra esik.

És, — me Herkule! hát nekem véleményét nyilvánítani nem volna szabad?

Egyébként a nagytiszteletű Szerkesztőség elnézését kérve, becses lapja hasábján ez ügyet befejeztem és maradtam kiváló tisztelettel

Fehérgyarmat, 1900. évi nov.

Szabó Zsigmond.

IRODALOM.

A civilizáció bölcsője. A Nilus és Eufrates mellékeinek legrégibb történelme. Irta Ferenc Gyula. 199. l. Lugossy József emlékének. Ferenc Gyulának az emberi művelődés őstörténete köréből néhány év leforgása alatt ez a második műve. Az első „*Szumir és akkád*“, mely székfoglaló értekezésképpen jelent meg, tárgyának újságával a nyelvtudósokat lepte meg s nem egyet ösztönzött arra, hogy a feltárt nyomokon tovább kutasson; e második a történetíróknak szól s azon művek közé tartozik, melyek régi tévedéseket igazítanak meg s egy egy sűgárral bevilágítanak az őskor homályába. A „*Szumir és akkád*“ — úgy látszik — csak előtanulmány volt a jelen rendszeres műhöz, mely immár kétségtelen bizonyítékokkal mutat az emberi művelődés bölcsőjére s első tanító mestereinkre. A kik tudatlanul, vagy elhamarkodva ítétek ama vázlatos első műről, bizonyos szégyenkezéssel forgathaják e másodikat, mely történettudásunkat eddig nem ismert határokig terjeszti ki. *A civilizáció bölcsőjének* szerzője ugyanis nem kisebb dolgot vesz boncolóra, mint ama régi balvélekedést, hogy az emberiség tanító mesterei a semiták voltak. Nagy tudománygyűjtemény s meggyőző egybevetések útján bizonyítja, hogy a Tigris és Eufrates közén turáni nép rakta le a mai műveltség alapjait. Egyiptom csak gyarmat s a semita faj csak másoló s részben továbbfejlesztő volt. Ezen a földön — mondja Ferenc — idegen segítség nélkül senkinek sem sikerülhetett reform. és haladás, sem a tehetségnek, sem a hatalom birtokosának, a faraónak. Itt minden örök egyformaságra volt ítélve, itt minden mester séges, minden kimért és kihalt. A kulturnövényeket a kulturát magát ide csak beplántálták, mint egy nagy arányú üvegházba. A civilizáció bölcsője nem ringhatott és nem is ringott itt. Annak színtere a Tigris és Eufrates köze volt, honnét ide Egyiptomba a neolith kor végén elébb a deltában feltűnő békés jövevények, majd később a Felső-Egyiptomot alapító turáni eredetű vörösbarna bőrű népek az u. n. *szumirok* hozták, kik a Nilus völgyébe Arábián és a Veres tengeren keresztül jutottak és a történeti Egyiptomot alapították.“ 46—47. l. Kik voltak hát ezek a szumirok? A legutóbb fölülkerekedett nézetek szerint egy velünk rokon nép. Ezt az álláspontot védi Ferenc is. Bizonyítékait nagyrészt az ékíratos nyelvből meríti s az angol Howorth nézetét vallja, ki e kérdés vitatásáról következőleg nyilatkozik: „Midőn kitűnt, hogy a babyloni legrégibb irodalom és emlékek egy nem sejtett és nem várt nyelven vannak írva s hogy ilyen tárgyú tanulmányokra bőséges anyag áll rendelkezésre: természetes volt, hogy a tudósok figyelme mind ide fordult. Oppert, Sayce, Lenormant, Hommel egyenesen a nyelv rokonságának összehasonlító tanulmányozására vetették magukat és arra az eredményre jutottak, hogy annak legközelebbi élő rokonai az észak-ázsiai nyelvek közt találhatók. Ezt hirdette elsőben Oppert. E nyelvek alapépitménye közös eredetre vihető vihető vissza és két jól elkülönített csoportra szakad, melyek közül az egyik a török-mongol és mandzsú nyelveket foglalja magába, a másik a finn nyelvek különböző ágait. Az volt a főkérdés, hogy az az úgynevezett akkádi nyelv melyik csoportbeli nyelvek közé tartozik ezek közül, az előbbibé-e, vagy az utóbbiba? Lenormant a finn rokonságot pártolta, melyet Donner finn tudós elutasított. Mások, és különösen Hommel, kitetszőleg tudományos és állandó

bizonyosságok alapján a mongol-török ághoz való rokonságot állapította meg. Sayce ezt mondja Hommelnek ez irányú kutatásairól: „sikerült neki a hangzóváltozás törvényeit az akkád-szumiri nyelv és a török szójárások nyelve közt fölfedeznie és így eleget tett a tudományos bizonyítás alapföltételeinek, melyeket a nyelvtudomány megkövetel. A szerkezet, nyelvtan, hangtan, a hangrendi párhuzam, a szótár, mindegyik azt bizonyítja, hogy Chaldaea ősnyelve az altáji nyelvnek egy távoli ősi képviselője. Ezt hiszem én is igazán és helyesen a tényekből csak ez következik.“ Bár az ékíratok több nyelvűsége miatt a jegyek alkalmazásában itt-ott feltűnő következtetlenség több kutatót megtántorított, annyi kétségtelen, hogy az ékíratok hivatalos nyelve az altáji csoporthoz áll legközelebb. Különböztetve e kérdésre nézve azt is számba kell vennünk, hogy szinte beláthatatlan idők nyelvéről van itt szó, olyan nyelvről, mely még az altáji csoport mind északi, mind déli ágának, sőt a dravida nyelveknek sajátosságait is magán viseli. Épen ezért nem lehet állítanunk, nincs mivel bizonyítanunk sem azt, hogy a szumir nyelv a tunguz-mandzsú, sem hogy az ugor-szamojéd családdal van közelebbi rokonságban. Mind a kettőnek és a dravida nyelveknek is őse. Részemről se szórendet, se mondat szerkezetet nem hoztam volna elő bizonyítékul, mert mindezek csirájukban voltak még akkor. Elég ide a szókinés legjelentősebb részének megfelelése, meg a hangzóilleszkedés. A következő fejezetek során megismerjük e nép vallását s lélektani szempontból nagy jelentőségű s egyesesen fejtegetett templom- és toronyépítési módját. Majd a szumir társadalom és állam megalakulásának érdekes képe köti le figyelmünket. Harmadik könyvében szerzőnk a legrégebb népmozgalmakat ismerteti, az északi akkád és a déli szumir állam harcait, melyek ez utóbbinak elhanyagolásával végződtek. Ez a magyarral rokon nép szabályozta Kis-Ázsia nagy folyóit, építette első nagy városait s bocsátotta rajait Egyiptomba. Nyelvének s írásrendszerének hatása is kimutatható az ó-egyiptomban, Szokásai és intézményei lassankint semita elemek beözönlésével átalakultak s tartalmukat végkép elvesztették. Maga az anyaállam a Tigris és Eufrates között Kr. e. 2000 év körül szűnt meg. Nagy érdeme Ferency könyvének, hogy ez ősnépről csaknem minden hozzáférhető adatot összefoglal; jó magyarsággal, s tetszetős alakban s helylyel-közzel lendületesen van írva. Ajánjuk olvasóink figyelmébe. K: E.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiadványai. 1. *Prot. Szemle* XII. évf. 8. füzet. A pozsonyi gyűlés emlékkönyve. Ára 1 korona. A társaság f. évi szept. 18. és 19. napján Pozsonyban tartott negyedik nagy gyűlésének emlékkönyve gazdag tartalommal jelent meg. Szokás szerint közli a nagygyűléssel kapcsolatos isteniszteleten mondott imádságot (dr. Bartók György) egyházi beszédet (dr. Masznyik E.), elnöki beszédeket, üdvözlő beszédeket, titkári jelentést, a felolvasásokat (Ritoók Zsigmond, Markusovszky Sám.), választmányi és gyűlési jegyzőkönyveket a társaság múlt évi számadását, vagyonskimutatását, f. évi költségvetését, kiadványainak raktárjegyzékét, tisztikarát, választmányát, alapszabályait végül tagjainak névsorát. Örvendetesen látjuk, hogy a tagok száma évről-évre szaporodik s a múlt év óta 1130-ról 1273-ra emelkedett. A pozsonyi gyűlés is 52 új tag belépését vonta maga után. Szép eredmény számban is külsőleg, belsőleg pedig a pozsonyi nagygyűlés haszna és hatása kiszámíthatatlan. A róla kiadott Emlékkönyvet, s tartal-

mának mélységét és magasságát feltűntetni felesleges. A legmelegebben ajánljuk! Szerezzék meg lehetőleg minél többen azok közül is, akik nem tagjai a társaságnak. 2. A Magy. Prot. Irodalmi Társaság népies kiadványából az ismert *Koszorú* c. füzetekből ezúttal a 60-tól 70-ig terjedő sorozat jelent meg. A füzetek a következők: 61. *Patócsy Zsófia* S. Szabó Józseftől. 62. *Vak Domokos* Csekme Ferentől. 63. *A kányai mártírok* Forgács Endrétől. 64. *Élet vándora* (vers) Sántha Károlytól. 65. *Jefte* (vers) Vargha Lászlótól. 66. *A pusztabíró* (vers) Szabó Gézától. 67. *Rákócycsak*. Vajda Ferentől. 68. *A kálvinista kenyér*. Szentkúti Károlytól. 69. *Bethlen Kata*. Juhász Sándortól. 70. *Megostorozlak, de nem vesztelek el*. Kovács Lászlótól. A füzetek szerzői többé-kevésbé ismert nevek egyházi irodalmunkban. Tudjunk, hogy Sántha Károly, Vargha László és Szabó Géza a költői, Forgács Endre és Szentkúti Károly a prózaírók nembem kedves, szép műveket alkotnak s nagyon is értik a módját, mit és hogy kell a népnek írni. Ezúttal főleg a Forgács és Szentkúti munkáit emeljük ki, amelyek mind tartalom, mind előadásra nézve kitűnnek. Úgy írni, mint ők a magyar nép nyelvén. szája ize szerint, hatással, erővel a Koszoróban talán még csak annak talentumos szerkesztője *Kecskeméthy István* szokott. A sorozat többi művei is becsülettel megállják helyüket s annyira megfelelnek a hozzájuk kötött várakozásoknak, hogy a népies kiadványok e cyclusát a legsikerültebb évfolyamok közé sorozhatjuk. Nem lehet eléggé helyeseelnünk, hogy a magy. prot. egyház múltjából minél több édeset és keserűt hoznak elő, s állítanak népünk elé az írók. E sorozatban találunk 3 történeti rajzot és karképet, meg 2 történeti elbeszélést. Csak sokat ilyenekből! A nép tanul is belőlük, épül is rajtuk. Tapasztalatból tudjuk, hogy jobban is szereti, mint a jelenből vett életképeket. 3. A Magy. Prot. Irodalmi Társaságnak ez évi nagyérdékű és nagyértékű egyik könyvilletménye *Révész Imre munkái a patens korából* (1859—1860), a melyet *Révész Kálmán* rendezett sajtó alá. 8° 237 l. Ára 3 korona. A könyv a bevezetésen kívül XII. részben adja elő Révész Imrének a patens elleni nagy és sikeres harcban írt javaslatát, eszméit, észrevételeit, útasításait, fölterjesztéseit, tájékoztatásait úgy, amint ő azt kortörténeti, fontos jegyzeteivel együtt életében összegyűjtötte és a leendő kiadásra tekintettel bevezetéssel és minden szükséges tudnivalóval ellátta. Itt-ott Révész K. is kíséri a szöveget magyarázó jegyzetekkel a mű végén pedig *függelékben* közli a császári nyílt parancsot (1859. szept. 1.) és a cs. és k. vallás- és oktatásügyi miniszteriumnak 1860. jan. 10-én kelt rendeletét. A Révész Imre munkái a nehéz idők történetének legcompetensebb kútforrásai. Itt látjuk a maga teljességében az ő csudálatosan nemes és nagy alakját. Úgy patenskori munkáinak, mint az ő kimagasló személyének kellő méltatása lapokat igényel s a történelemnek a föladata.

Rajzoltató földrajz. Vezérkönyv a földrajzi oktatás rajzoltató és foglalkoztató tanmenetéhez. Ezen a címen egy igen érdekes és minden tanítót érdeklő művet írt *Vaday József* nagyváradi községi isk. igazgató-tanító, mely száznál több előrajzot és térképrészletet foglal magában. Ennek a műnek alapelveit a szerző a földrajzi társaság tavaszi ülésén általános tetszés mellett ismertette egy felolvasásban, melyet a *magyar földrajzi társaság* külön lenyomatban is kiadott. A rajzoltató földrajz vezérkönyve

nyomás alatt van és megrendelhető a szerzőnél Nagyváradon 1 korona 80 fillér előfizetési árban. Bolti ára 2 korona lesz. Az előfizetők 1 kor. 80 fillérért bérmentve kapják meg a művet. Miután e vezérkönyv segélyével a földrajztanítás a tanítóra és a növendékre nézve egyiránt könnyű és élvezetes s igen eredményes: Vaday könyvét addig is, míg bővebben ismertetnők, melegen ajánljuk a kartársak figyelmébe. A mű használata semmi különösebb rajzolósi képességet nem feltételez a tanító részéről, mert menetét bárki is minden előzetes gyakorlat nélkül követheti.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

82. Pótadatok a belényes-újlaki ev. ref. egyház történetéhez.

[Folytatás.]

„Csatári zsinatban 1773. jul. 18-án végeztetett: 1. Valamely hallgató helyet akarván változtatni más ecclesiába, ha a predikatori marasztás ott éri, a mely advent 1-ső vasárnap, akár Gergely nap előtt, akár utánna változtatta helyét, a hol a marasztás éri, odatartozik fizetni a helybeli predikatornak, erga quietantiam, melyet megmutasson abba a helybe, ahová ment.“

„1802. Püspökiben:“ „Nagyvéka maradás. Ad observandam uniformitatem in toto Regno Hungariae mensurarum ita disponitur est Parochi Lecticalia humana in eodem quantitate, ut antea receptum usu fuerit, eo quod conventum est. Datum etcetera L. S. Budae. Nic. Pálffy, Balog et Klobusitzky.“

Ezek után több helyt nagyrészen olvashatlan latin iratok vannak bejegyezve. Ilyen címűek a többek közt Extractus protoculli vener. Superintendentia transtibiscana. Copia dd. 15. jan. 1788. numero 10. dd. 20. febr. Anno 1788. n. 3-án. dd. 24-a jun. 1788. num. 11. Ezután magyarul következnek a Superintendentiának aug. 11. és 12-én kelt végzése. 1810. nov. 66. 67, 64, 65, 73. Szóll az interimálisokról deák nyelven. Nro 76. 1814. febr. 28-án. Vizitáció tárgyai: Ki a predikátor? marad-e? van-e formatiója, Cónonja, Helvetica confessioja, egyéb szükséges könyvei? Olvas privatim? Van-e matricula mely időtől fogva protuculum a kúratornak? Ki az iskola rektor? hogy tanít? hogy viseli magát, hány tanítványai vannak? fiú és leány? Van-e iskola protoculum? Kúrator ki? van-e számadása, fundusa az ecclesiának? Hányan születtek, copuláltak, holtak, sexus, confirmáltak, lelkek száma? Alamizsnák, agentialis Recurens ecclesiák, égett Ecclesiák, siketnémák, Collégium és senior. Ez anyakönyvbe a szülöttek, egybekeltek és halottak 1765—1796-ig vannak beírva.

2-ik jegyzőkönyve ily című: „A belényes-újlaki ref. szent Ecclesiának Protoculluma, Jegyzőkönyve, melyet készítettet Predikátor Zelizi Márton futura pro Cautela az 1793-ik esztendőben“. Ebben pusztán egyházmegyei és kerületi (traetualis et superintendentialis) határozatok vannak beírva és kérvények. Várad-Olasziban 1818. dec. 29-én a főtisztelű superintendentialis consistoriumhoz írt levél, mely így van aláírva: igaztisztelő szolgálói a Bihari Egyháztársaság és Ecclesiák

követei közönségesen. Van egy másik ily című levél is: Fő tisztelű suprálé consistorium 1819. jan. 1-ről datálva, aláírva így: alázatos kész engedelmességű szolgálói a bihari Tiszai Egyháztársaság közönségesen“. A többiek püspöktől, generalis notáriustól, esperestől és főgondnoktól való körlevelek.

„A bihari Egyházvidékben lévő Ecclesiák classificiója a P. özvegy predikatornek és azoknak árvaiknak számokra felállítandó pia fundatióra tekintetből“.

„Első classisbeli Ecclesiák: Hencida, Bojt, Nagy-Kereki, K.-Marja, Bihar, Szalárd, Siter, Csatár, Püspöki, Szent-János, Bors, M.-Keresztes, Sas, Furta, Zsáka, Csökmő, Komádi, B.-Böszörmény, Harsány, Ugra, Zsádány, M.-Gyán, Geszt, Sarkad, Nagyszalonta, Tenke Gyanta, Telegd, Várad, Artánd. No. 30“.

„2-ik classisbeliek: N.-Szántó, Kis-Szántó, Tamási, Hodos, H.-K.-Kovácsi, H.-K.-Pályi, H.-K.-Ujlak, Váncsod, Darvas Told, Apáti, Okány, K.-Gyán, Árpád, Tárkány, Belényes, Élesd, Örvend, P.-Ujlak, Szaladobogy. No. 20.“

„3-ik classisbeliek: Nyüved, Pelbárthida, Homrok, B.-Sz.-Márton, Remete, Szakáll, Keresztúr, Ant, Tamásda, Baj, B.-Ujlak, Fekete tót, Sonkolyos, Fenes, Nagy-Rév, Kakucs, Telki, Pósalaka, Kis-Jenő, Fugyi, Vásárhely. No. 21.“ „Ezen classificatio szerint az a vélekedése a deputatióknak, hogy mivel az első projectum szerint igen lassan gyűlne a célhavett fundatio, csak valami summára is; tehát az első classisbeli predicator urak conf rálnának ezen cassába esztendőnként 2 — két forintot, a második classisbeliek 1 forintot, a 3-ik classisbeliek 40 krt, melyeknek mindenkor collectorai lennének vizitációkor nagytisztelű esperess uraimék, és a kik által a vizitáció tétetik, rendes és centralis perceptora a n. váradi predikátor úr. Költ Püspökibe 27-a nov. 1820“.

Sipos János.
ev. ref. lelkész.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— Gyülekezeteink köréből. A biai ev. ref. egyház folyó hó 11-én töltötte be üresedésben levő lelkészi állomását. 24 pályázó közül Barkász Kálmán k.-k. felegházai administrátort, főiskolánk egykori jeles növendékét választotta meg lelkészének szótöbbséggel. — Nagy-Kun Madarason — a tanítók üldözéséről híres heves-nagy-kunsági egyházmegye egyik egyházában — két ünnepség folyt le a napokban. November 5-én (épen Imre napján, hej mert az a lelkészi roszakarat mit ki nem talál!) a madarasi református egyház előjáróinak (kérjük a lelkészeket is ide érteni) kegyelete és a volt tanítványok hálája emlékkövet állított a feledhetetlen jó tanító és becsületes ember néhai Sükösd Imre sirja fölé. Az emlékoszlop körül sereglett százak és százak, felnöttek és az összes iskolás növendékek előtt a tanítók munkáját, valamint a Sükösd Imre munkás, tisztos életét alólirott iskolaszéki elnök méltatta, nem felejtve el azt sem, hogy a „bocskoros tanfelügyelők“-et (Nemzeti iskola) és tanítványokat lélekből buzdítsa: „megbecsüld, tiszteljed tanítóidat!“ November 11-én délelőtt pedig — 30,000 koronába került — központi új leányiskoláját szentelte fel nevezett egyház. Megjelent az ünnepélyen

„a tanítók réme“ (Nemzeti Iskola) nt. *Dorogi Lajos* esperes úr is hogy lássa és buzgó imádságai felszentelje a kicsinyeknek azt a diszes templomát, a mely nem első, s hisszük a jó Istent, nem is utolsó, emléke leend az ő rettenetesen borzasztó esperesi működésének. A madarasiak el sem tudták képzelni, hogy a gyermeket ne az édes atya bocsássa szárnyaira. S hogy ennek a szigorú, de igazságos és jó édes atyának szavaira, hány szem borúlt könybe, tessék megkérdezni, az egyházi életet, a lelkeszi basáskodás miatt megütáló világi uraktól (Mezőtúri Hirlap) többek közt tek. *Helmezy Béla* ügyvéd és főgondnok úrtól, ki a magasztos percek hatása alatt, az árva iskolás leányok felruházására 50 koronát, s a lelkeszi fizetés emelésére szolgáló alapítványának gyarapítására még 200 koronát adományozott. Az ünnepélyt társas ebéd követte. Ott volt Madaras színe-java. Lelkes dikeiókban nem volt hiány. Többek közt esperes és lelkeszek a tanítókat, tanítók az esperest és papokat köszöntötték fel meleg szeretettel. Hát körülbelül ilyenformán üldözik erre mifelénk tanító-testvéreinket. Kun-Madarason, 1900. nov. 12. Kövesdi Dénes, ev reform. lelkész.

— **Értesítés a segélyezések ügyéről.** I. Rendkívüli államsegélyért benyújtott 122 kérvény. 50–50 koronányi segélyben részesített 58 folyamodó, u. m. **egyházközségek:** pánsovai, resicai. **Lelkeszek:** Láposy János t.-eszlári, Juhász Kálmán csonka-papji, Kulcsár János bótrágyi, Sütő Miklós kajdani, Szikszay Kálmán rafajna-ujfalui, Zambory Zoltán m.-kaszonyi, Vígváry Mihály n.-beregii, Borsos István fugyii, Paulai Viktor fugyivásárhelyi, Szokolay Béla h.-k.-kovácsii, Bán Sándor szentjobbi, Ethey Ferenc kopócs-apáthii, Görömbey István es. kenézi. Hagymásy Ferenc kéresi, Márton Gyula mihálydii, Molnár Miklós bákai, Nagy Kálmán lövő-petrii, Porzsolt Károly bezdédi, Kürthy Károly dabóci, Sárkány Lajos fekete-ardói, Barkász Albert méhteleki, Gál Péter sárközi, Csutoros Albert ér-endrédi, Lányi Kálmán hodászi, Mauritz Árpád n.-dobosi, Szigethy Gyula gebei, Tukaes Lajos nyirmedgyesi, Andorkó Sándor darnói, Csizsár István darai, Csorba Barnabás szamos-ujlaki, Fekete József fülöpös-daróci, Nagy Bernát cégénydányádi, Szabó Lajos fülpösi, Szabó Sándor hérmánszegi (összesen 34). **Tanítók:** Soós Zsigmond volt kovásházai, Polonkay Imre csonka-papji, Poócs László ugornyai, Szitha László gergelyii, Hé Lajos volt ugornyai, Gellért Ignác köbökúti, Szébeni József kiskerekii, Balogh Imre apagyi, Bartha János n.-kállói, László Gyula bákai, Katsari Lajos vasmegyeri, Kocsár Imre akliai, Bagoly Albert józsefházai, Molnár Zsigmond szamos-kóródi, Oroszlán István szárazberekii, Juhász Elek fábiánházi, Németh Sándor olesva-apáthii, Szőke Gábor börvelyi, Bernáth Károly atyai, Erdélyi Gusztáv keér semlyeni, Varga József jánkii és Vágó József majtisi (összesen 22). II. Közalapi segélyért folyamodott 126 egyházközség és 32 behivatalnok. Ajánlott 100 egyházközség és 32 behivatalnok 400 korona segélyre. Behivatalnokok közül csak a legrendkívülbb körülmények között levők ajánlottak, p. o. a kik jövedelmüknek egyrészét nyugalomba helyezett elődjüknek fizetik. Ajánlottak Dávid Lajos kigyósi lelkész 100, Öry Tamás t.-kóródi lelkész 200 és Spaniel Gusztáv n.-szredistyei előkönyörgő tanító 100 korona segélyre. III. A csekélyebb fizetésű lelkészek javalmazására szolgáló alaptól leendő segélyezésért 31 kérvény nyújtott be. Ez alap címének és rendeltetésének az új viszonyokhoz képest leendő módosítása iránt közelebb megtétetvén a kezdeményező rendelkezések:

ebből a segélyezést az egyházker. közgyűlés beszüntette, kimondván, hogy a kamatok újabb rendelkezésig tökécsítendők.

— **A ref. segélyegylet adományai.** Egyházkerületünk segélyegylete a jelen évben a következő egyházakat részesítette segély adományban. A kimutatás korona értékre szól. Mártonfalva, Nyir-Acsád 100—100. H. Dorog 200. Nagy-Falu 100. Temesvár, Resica, Klopodia, Pancsova 200—200. Bilke 150. Munkács 200. Asztély, M.-Kaszony, Csetfalva, Macsola, Surány 100—100. Pelbárhida 200. Körös-N. Rév, Pusztá-Ujlak, Fugyi, Magyar Kakucs, Fugyi Vásárhely, Ér-Olaszi 100—100. Monos-Petri, Alsó-Ábrány, Apát-Keresztur 200—200. Ér-Adony, Benk, Cserepes-Kencz, Geszteréd, Kérés. Kopócs-Apáthi, Mihálydi, Mogyorós, Piriese, Ó-Fejértó, Vas-Megyer, Sényő 100—100. Rákóci 200. Inoka 100. Fegyvernek 200, T.-Ujhely, Nevetlenfalva, Aklí 100—100. Bábony 200. Adorján, Egri, Kis Koles, Kis-Peleske, Patóháza, Aranyos-Medgyes, Pálfalva, Sárköz, Szamos-Kóród, Dengeleg, N.-Dobos, Bere, Mérk, Ó-Pályi, Papos, Kr.-Sz.-Miklós, Csomaköz, Kaplony, Parasznya Gyanta, Vadász, Radna-Lippa, Riese, Komlód-Tótfalu, Jánk, Kis-Szekeres, Zsarolyán, Sima, Szamos-Dob, Csenger-Ujfalu, Ura, Géberjén, Dara 100—100. Vagyis összesen 77 egyház részesült 9050 korona segélyben, tehát oly összegben, a minőben segélyegyletünk fennállása óta az egyházak még nem részesültek. Ennek oka részben abban is rejlik, hogy a kamathátralékokból jelentékeny összeg foly be a múlt évben. Esztendőre ily nagy összegben a segély-adományok nem igen fognak megállapíthatatni.

— **A congrua-bizottság** gróf Degenfeld József főgondnok úrnöklöte alatt nov. hó 1-én ülést tartott, melyen több rendbeli ügy intéztetett el. Sorba vette a bizottság a benyújtott kiigazítási kérvényeket, melyeknek nagy részét pártolólág kívánja felterjeszteni kedvező ellátás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz. Hálára kötelező a méltóságos elnöknek az a kijelentése, hogy a kiigazítási kérvények felszereléséhez szükségelt adatokat az érdekelt lelkészek — közvetlenül ő hozzá intézendő megkeresésére azonnal megküldi, így a folyamodni kívánók az adatok birtokában látni fogják, hogy melyek azok a tételek, melyek a conventi propositióhoz képest az államkormány számítása szerint alább szállítottak. Mivel a congrua-bizottság nem gyűlhet egybe minden egyes kiigazítási kérvény ellátása végett, a kérvények felterjesztésének késedelme pedig azzal a veszéllyel jár, hogy a felszólamlási határidő elteltevel a kiigazítási kérvény mint kellő határidőn túl fölerkező, tárgyalás alá sem fog jutni, fölkérte a bizottság az elnököt hogy az időközben ne talán beérkező kérvényeket a most gyakorlatba vett módozat szerint véleményével ellátni s felterjeszteni sziveskedjék. Helyeslőleg vétetett tudomásul az egyházkerületi pénztárnoknak az a tervezete, melynélfogva a főt. egyházkerületi közgyűlés határozatában elrendelt már ius és szeptember havi congrua-számadások most, a kezdet bonyodalmaival tekintve nem a kitűzött időre készíttessenek el, hanem — az ideiglenes megállapítások több rendbeli változtatására való tekintetből — az 1899. és 1900. évi illetményekről dec. 31-iki zárlattal állíttassanak egybe a föltérjesztendő számadások. Szintén helyeslőleg vétetett tudomásul a pöntári hivatalnak az az eljárása, melynélfogva a folyó évi utolsó évnegyedi, illetve általában véve a nem folyósított illetmények, főként azok, a melyeknek terhére a conventi megállapítás alapján előlegek osztattak ki mintegy 75 ezer korona

erejéig, úgy számoltassanak el, hogy a legutóbbi megállapított összeghez képest a már folyósított és a két évre esedékes mennyiség közt felmerülő különbözet ezzel az alkalommal elszámoltassék. Szintén helyeseltetett, hogy a pénztári hivatal a congrua-illetmények nyilvántartására külön, erre a célra alkalmas rovatokkal ellátott számlakönyvet nyisson. Zsigmond Sándor bizottsági jegyző nagy fáradsággal és szorgalommal készített táblás kimutatást mutatott be a bizottságnak, mely a congrua-ügy bonyodalmas alakulásainak áttekinthetőségét igen gondos részletezéssel teszi lehetővé. Több rendbeli kisebb fontosságú ügy elintézése mellett a bizottság elhatározta, hogy a nt. esperes urakat fölkeri arra, hogy a pontos nyilvántarthatás céljából a lelkészi állomásokon végbe ment személyi változásokról úgy a congrua-bizottsági elnököt, mint az egyh. ker. pénztári hivatalt külön-külön mindannyiszor értesíteni sziveskedjenek, egyúttal a jelenlevő pénztárnok meghatalmazást nyert arra, hogy ebben a kérdés en az intézkedésre a nt. esperes urakat fölkerje. Amennyiben a pénztárnok, jelentése szerint, az esedékes illetmények fedezésére a pénztárban kellő mennyiségű készlet nem lesz: fölkeretett a bizottsági elnök, hogy a szükséges összegnek a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumból leendő útalványozása érdekében fölterjesztést intézzen. Az ülésről szóló tudósításunk kapcsán megemlíjük, hogy a heves-nagykunsági egyházmegyéig a congrua-illetményes egyházakhoz az elszámolás kimutatása és annak alapján a nyugta beküldésére vonatkozó felhívás már szétküldetett; a felhívások a többi egyházakhoz is készen vannak, de addig nem küldhetők szét, míg a méltóságos gróf, congrua-bizottsági elnök úrnak rég elküldött fölterjesztése folytan a fedezetre szükségelt összeg le nem érkezik. r. t.

— A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület köréből.

A tiszántúli ev. ref. középisk. tanáregyesületbe újabban ismét két új rendes tag lépett be, u. m. *Lakos Béla dr.* és *Deák Géza* pápai ev. ref. főgymn. tanárok. A nemes ügyért való nemes lelkesedésnek valóban szép példáját tapasztaljuk a pápai tanároknál, akik tömeges belépésükkel a nevezett egyesületbe (11 rendes tag van időig közülök) ország-világ előtt demonstrálni kívánják, hogy a mai államsegélyes korban is érezni kell az összes kálvinista tanároknak a közös összetartozandóságot úgy magyar nemzeti szempontból, mint felekezeti tekintetből egyaránt. A tiszántúli ev. ref. tanáregyesületnek más egyh. kerületből az újoan belépett tagokkal együtt most 28 rendes tagja van mennyi 22 évi fennállása óta sohasem volt. Így megy lassan-lassan teljesedésbe az *orsz. ref. tanáregyesület* megalakulására vonatkozó reményünk. A tiszántúli tanáregyesület tagjairól s egyéb tudnivalóiról részletesen fogja tájékoztatni az érdeklődőket a most nyomtatás alatt lévő, s rövid időn megjelenő terjedelmes, értékes és csinos kiállítású Évkönyv.

— **Godet Frigyes.** Nagy lángelme aludt ki a minap, Krisztusnak egy kiváló szolgáját rabolta el a halál egyházunktól, melynek díszje volt tudománya és hite által. Mint lapunk 44. számában említők. *Godet Frigyes* halt meg 88 éves korában. Legnagyobb fiát veszte te el benne Neuchâtel városa s a francia prot. theologia legkitünőbb képviselőjét. Az a gyász, mely a neuchâtel-i independens egyházra és a prot. Svájca borúl, árnyat vet az egész prot. keresztyénségre. *Godet Frigyes* 1812. okt. 25-én született Neuchâtelben, theologiai tudományokat Neuchâtelben, Berlinben és Bonnban hallga-

tott, 1837-ben szentelték fel pappá. Előbb időközi lelkész volt *Vallanginben*, azután Frigyes, porosz kir. hercegnek a nevelője, theologiai tanár (exegezis és bibliai kritika) lett 1851-ben s a neuchâtel-i egyház lelkésze 1850—1866. Cselekvő szerepet játsza azokban a mozgalmakban, a melyeknek eredménye az independens egyház megteremtése volt, theologiai fakultásának éltető lelke és dícsősége volt: messze földről jöttek hallgatására, neve ismert volt mindazok előtt, a kik foglalkoznak exegezissal és bibliai kritikával. Öreg korában, még akkor is, midőn fia, *Godet György* felváltotta kathedráján, előadásokat tartott, de végre le kellett mondania minden nyilvános munkásságról. Azonban tolla nem pihent. Népszerű művei mellett (Apologiai felolvasások, Conférences apologétiques, Bibliai tanulmányok, Études bibliques, Különféle cikkek) egész sor kommentárt adott ki, melyek korunk exegetái között első helyett biztosítottak számára, *János és Lukács evangéliumaihoz* (mindegyik 3 kiadás), a Kor. 1-ső és a római levélhez (2 kiadás). Erős szervezete súlyos betegségén győzedelmeskedett és olyan korban, midőn mások nyugalomra gondoltak volna, hozzá fogott *Bevezetés az új testamentumba* (Introduction au Nouveau Testament) c. műve közzétételéhez, melyből 1½ kötet jelent meg, melyen nem tudjuk, hogy mit csodáljunk jobban, a széles eruditiot, vagy szelleme ragyogását, mely sohasem volt nagyobb. Részt vett a Magyarázatos biblia (Bible Annotée) készítésében is, a bizottság elnöke volt. Az első rész, az ó-testamentumi, még életében, néhány hónappal ezelőtt készült el. *Godet* jellemző vonásai: az erős hit, tudományának személyes, egyéni jellege, a történelem tanulmányozásában, a reális érzék egyesülve a Megváltó iránt való hő szeretettel, bizonyos biztosság ítéleteiben, a mely előtt mindenki meghajolt, a ki előadásait hallgatta. Épen 88-ik születési napját akarta megünnepelni, midőn elragadta a halál szeretteitől s egyházától, mely tisztelő csodálattal tekintett a prot. theologiának eme pátriarchájára, a ki ily szilárd volt hitében. ily nagy mestere a tollnak és gondolatnak a fehérhaju öregség alkonyán. *Bogdán Lajos.*

— **Ev. ref. theologiai akadémiaink népességét** az 1900—1901 ik iskolai év I ső feléről, a múlt évi II-k félével összehasonlítva, az alábbi kimutatásban ismer-tetjük:

	mult évben		most		mult évben		most		mult évben		most		összes létsz.
	I. éves	II. éves	III. éves	IV. éves	I. éves	II. éves	III. éves	IV. éves					
Budapest	13	13	11	13	10	11	7	7	41	44			
Debrecen	15	29	20	16	8	18	14	8	57	71			
Kolozsvár	18	23	10	17	9	9	3	9	40	58			
Pápa	14	6	4	12	6	3	4	6	28	27			
Sárospatak	24	24	13	25	9	16	10	9	56	74			

— **Halálozás. id. Vass Kálmán** kiskunlacházai ev. ref. lelkész életének 57. lekipásztorkodásának 27. évében f. hó 12. elhunyt. Legyen áldott a hű és igaz férfiú emlékezete.

— T. előfizetőink közül azokat, a kiket illet, tekintettel az év végének közeledésére, kérjük, hogy legyenek szivesek a lap előfizetési árát beküldeni.

— **Fertőző betegségek ellen**, melyek leginkább az egészségtelen ivóvíz által terjesztetnek, biztos óvszer a tiszta egészséges ásványvíz. Felhívjuk tehát olvasóink szives figyelmét a „Kristály Szt.-Lukácsfürdői hegyi forrás hirdetésére.”

TARTALOM - JEGYZEK: Öngyilkosok. Csiky Lajos. — Zárszámadás. Nagy István. — T á r c a: Köznapestéli ének. Szini Péter. — Az emberről. Dr. Erdős József. — Közéletünk: Megnyitó beszéd. F. Varga Lajos. — A németnyelv, mint reklam. G. Szabó Mihály. — Egyházkerületi közgyűlés. E. L. — Levél a szerkesztőséghez. Szabó Zsigmond. — I r o d a l o m: — A d a t o k a tiszántúli ev. ref. egyházkerület bebelében lévő egyházak történetéhez. Pótadatok a belényes-ujlaki ev. ref. egyház történetéhez. Sipos János. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Nagytiszteletű s tekintetes egyházi előjáróság.

Elmulaszthatatlan kötelességemnek tartom a nagytiszteletű és tekintetes egyházi előjáróságokat értesíteni arról, hogy 8 éve fennálló

orgona építészeti műtermemet,

mely eddig Széchényi-utca 1805. szám alatt volt,
1899. év november hó 1-től

Darabos-utca 7. szám alá

teljesen e célra újonnan épített házamba helyeztem át, ahol azt a mai kor kívánalmainak megfelelően rendeztem be úgy, hogy bármilyen nagyságú és kivitelű orgonákat, állító termemben teljesen elkészíthetek s azokat átvizsgálás után megrendelési helyökre szállítom. Munkám jószágáról kezeskedik azon nagyrabecsült pártfogás, hogy évente *10—15 ev. reform. egyháznak* szolgálók munkámmal s magam is, mint református vallású, egyházam érdekét tartom szem előtt s úgy az árakban, mint a kivitelben a teljes megbízhatóságra törekszem.

Továbbra is szives pártfogásukba ajánlva magamat, maradtam teljes tisztelettel

Kerékgyártó István

orgona-építő.

A „NEUMANN M“ czég debreczeni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“ czég

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a czég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsek meg azt a kitünő hirnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulasztják el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olesóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinosság tekintetében a Neumann cég árúi versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak azt üzlet vezetőjéhez, mert hiszen, mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmükbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. Debreczen, főtér, a postával szemben.

Mérték utáni megrendelések legjobban eszközölhetnek.
Pontos ezimre figyelni tessék.

Szabott ári Szabott ári Szabott ári Szabott ári